

“ZALIG DE DODEN DIE IN DE HEERE STERVEN”

“Zalig zijn de doden die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen.” Openbaring 14:13

DE 5 MARTELAREN VAN LAUSANNE

Geloofsvervolgingen en geloofshelden in Frankrijk

Deel III

1553

door

Adriaan van Haamstede

**De Historie der MARTELAREN, die om de getuigenis der Evangelische Waarheid
hun bloed gestort hebben**

De verhalen van o. a. Frankrijk zijn grotendeels overgenomen en vertaald uit J. Crespin:

Acta Martyrum, eorum videlicet, qui hoc seculo in Gallia, Germania, Anglia, Flandria, Italia, constansederunt nomen Evangelio, idque sanguine suo obsignarunt: ab Wicleffo & Husso ad hunc usque diem; Genève 1556.

STICHTING DE GIHONBRON

MIDDELBURG

2009

INLEIDING.

Waadtland in het Nederlands, of Vaud in het Frans en Italiaans, is een kanton in het westen van Zwitserland.

De inwoners van het kanton zijn voor 40,0% protestant en 33,7% Rooms-katholiek (mei 2003). Het kanton Vaud ligt in Romandië. Een lang gedeelte van de grens van het kanton ligt aan het meer van Genève en het meer van Neuchâtel. In het noordwesten grenst het kanton aan de Franse departementen Ain, Jura en Doubs, in het zuidwesten aan Genève, in het zuidoosten aan Wallis, in het oosten aan kantons Fribourg en Bern en in het noordoosten aan Neuchâtel. In het midden van het meer van Genève grenst het aan Frankrijk, het departement Haute-Savoie.

In de hoofdstad Lausanne bevindt zich de EPFL, École Polytechnique Fédérale de Lausanne, (een technische universiteit) en de UNIL (Université de Lausanne) met samen meer dan 20.000 studenten.

In de prehistorie werd de regio rondom het meer van Genève al bewoond door de Helvetii. In 58 v. Chr. werd het veroverd door Julius Caesar en sinds deze tijd door de Romeinen beheerst. Viviscus (Vevey) en Lausonium/Lausonna (Lausanne) en meerdere andere plaatsen in Vaud zijn door de Romeinen gesticht.

Sporen uit deze tijd kan men vooral vinden in Avenches en omgeving. *Aventicum* (Avenches) was onder keizer Vespasianus een kolonie.

Van de 2e tot de 4e eeuw werden de Romeinen door de Germanen verdreven. Maar al in de 5e eeuw veroverden de Bourgondiërs Vaud. In 888 werd het land door de Karolingers overgenomen. In 1032 werden ze gevolgd door de Zähringers. In 1218 dan werd het veroverd door Savoye en was Vaud bijna zo gevormd zoals het nu is.

Vanaf 1536 werd Vaud een vazalstaat van kanton Bern en zette de reformatie zich hier door. Willem Farel en Jean Calvijn vanuit Geneve hebben met veel succes gewerkt aan de reformatie van Waadtland.

We gaan daar nu nader op in om enigszins een beeld te geven van Calvijns betrokkenheid bij wat er in andere plaatsen gebeurt.

Neuchâtel ligt niet zover van Genève verwijderd. Bovendien is Farel daar in 1538, na de verbanning uit Genève predikant geworden. Calvijn en Farel hebben elkaar geregeld ontmoet, elkaar ook in allerlei situaties bijgestaan en veel met elkaar gecorrespondeerd. We beschrijven enkele contacten die Calvijn met Neuchâtel gehad heeft. Uit die contacten blijkt dat hij in Geneve niet in een geïsoleerde positie werkte, maar meer dan eens min of meer gedwongen betrokken werd bij gebeurtenissen in Neuchâtel.

In mei 1543 wordt Calvijn door de classis Neuchâtel uitgenodigd zich te komen verdedigen tegen de door Courtois tegen hem ingebrachte beschuldiging een onorthodoxe opvatting te hebben over de triniteit en over Christus. Courtois, die sedert 1542 predikant is in Neuchâtel, was tot die actie aangezet door zijn zwager Chaponneau, die in 1537/1538 predikant in Neuchâtel geworden was en die het Farel meer dan eens lastig maakte. Calvijn kende Chaponneau nog uit zijn studententijd in Bourges. De uitnodiging voor de verdediging bereikte Calvijn te laat. Hij verdedigde zich daarom schriftelijk (zie zijn brief dd. 28 mei aan de predikanten in Neuchâtel - CO 11, 559-562).

In november 1543 doet Calvijn in een brief aan de predikanten in Neuchâtel verslag van het gesprek dat hij met Courtois in Genève gehad heeft over de triniteit en de persoon van Christus (CO 11, 652-654). Courtois verklaarde dat hij niet naar Genève gekomen was om te redetwisten, maar om zich te laten onderrichten en hij toonde zich bereid in te stemmen met

wat Calvijn met hem besprak. Ook nam Courtois ter harte wat Calvijn zei over het gevaar van onrust stichten in de kerk en over ware wetenschap en onderricht. Courtois beloofde zijn plicht te zullen doen. Calvijn beveelt hem bij zijn ambtsbroeders aan

Namens de predikanten van Genève schrijft Calvijn op 8 november 1544 naar de predikanten in Neuchâtel een brief (CO 11, 762-766), waarin ingegaan wordt op het verschil van mening dat daar over de censuur tussen predikanten onderling gerezen is. De predikanten in Neuchâtel hadden een regeling voor die onderlinge censuur opgesteld, maar de reeds eerder genoemde Chaponneau vond, met een beroep op Matth. 18:15-17, censuur tussen de predikanten onderling niet nodig en had daarover zes stellingen ingediend. Alles was naar Genève gezonden en daar besproken.

De predikanten van Genève, aldus Calvijn in de genoemde brief, vinden de opgestelde regeling goed. Censuur dient een zaak te zijn van gemeenschappelijk beraad en van vermaning door het gehele college. Men doet er goed aan bij het begin van de besprekingen te beklemtonen ervoor op te passen dat de heilzame medicijn van de censuur niet in vergift verandert. Chaponneau wordt opgeroepen zich bij de anderen aan te sluiten. Hij keert zich nu echter tegen Calvijn. Als deze van Bern naar Genève terugkeert en op 17 september in Neuchâtel is, legt Chaponneau hem een lijst voor met passages uit de Institutie, waarover hij opheldering vraagt. Calvijn antwoordt hem in een (verloren gegane) brief. Chaponneau schrijft Calvijn begin december een lange kritische brief (CO 11, 781-802), waarin hij diens mening over de godheid van Christus bestrijdt en hem van ketterij beschuldigt. De predikanten van Genève reageren hierop in een brief aan de predikanten van Neuchâtel (CO 11, 805-809). Calvijn weerlegt zelf in een brief dd. 21 januari 1545 (CO 12, 13-20), gericht aan de predikanten van Neuchâtel, een heldere uiteenzetting de aanval van Chaponneau, die in 1545 (hij overlijdt op 22 oktober 1545) in menig opzicht van eerder ingenomen standpunten terugkomt.

In augustus 1545 worden er pogingen gedaan Farel als predikant naar Genève te halen, waar Moreau ontslagen is, Champereau overgeplaatst wordt naar Draillans en De Geneston ten gevolge van de pest overlijdt. Omdat het niet lukt voor Farel een goede opvolger te vinden (Toussaint die Montbéliard verlaten heeft, wordt genoemd - zie CO 12, 124-125), gaat de zaak niet door. Op 24 september wordt Michel Cop predikant in Genève. Ook komt er Nicolas des Gallars.

Op 4 maart 1551 is Calvijn tegenwoordig op een synodevergadering in Neuchâtel. De Raad van Neuchâtel gaf aan de predikanten van de stad toestemming voor een vergadering waarin over allerlei kerkelijke verordeningen gesproken zou worden, mits er ook predikanten van buiten uitgenodigd zouden worden. Eén van de verslagen die zich in de Bibliothèque des pasteurs in Neuchâtel bevindt, is van de hand van Calvijn.

In maart 1553 brengt Calvijn een bezoek aan Farel in Neuchâtel omdat deze zeer ernstig ziek is. In tegenwoordigheid van Calvijn en enkele anderen wordt door Farel een testament opgesteld. Calvijn vertrekt en denkt dat Farel eerstdaags zal overlijden. Maar Farel herstelt. Calvijn wenst hem in een brief op 27 maart geschreven (CO 14, 509) van harte geluk en spreekt de hoop uit dat Farel hem overleven zal.

De Theologische Hogeschool trok tientallen jonge mannen, die ijverden voor de Evangelische leer. Door het beleid van Farel en andere bekwame Hervormers werden dezen uitgezonden naar de jonge kerken van de Reformatie. Een 5-tal studenten kwamen in 1553 van de school, maar bereikten hun aardse doel niet. Zij kwamen op de brandstapel terecht en hun ziel in de hemel. Hun historie volgt hieronder.

(dr. W. de Greef : *Johannes Calvijn, zijn werk en geschriften*)

Vijf studenten van Lausanne

6 mei 1553. Executie te Lyon van **Martial Alba, Pierre Escrivain, Bernard Séguin, Charles Favre et Pierre Navihères.** –

Deze jonge mannen waren: de eerste, afkomstig uit Montauban; de tweede, van Boulogne, in de Gascogne; derde, van Réole; de vierde, van Blanzas, in Angoumois, en de vijfde, van Limoges.

Ieder had gestudeerd aan de protestante school van Lausanne, en, onder de goedkeuring van Calvin, Viret en Bèze, werden ze gezonden om naar Frankrijk te gaan om hun families over te brengen naar de protestante godsdienst. Maar gekomen nabij Lyon, worden zij gevangen genomen in mei 1552. Volhardend in hun overtuigingen, volstandig, zochten de Zwitserse hervormers door brieven hen te vergeefs te redden; zij worden, een jaar na hun arrestatie, werden zij na martelingen op de plaats Terreaux door vuur verbrand.

Uit: HISTOIRE CHRONOLOGIQUE DE L'ÉGLISE PROTESTANTE DE FRANCE.

Beschreven door Jean Crespin en vertaald door A. van Haamstede

J. Crespin, geschokt door de martelaarschap van de 5 studenten van Lausanne, en verlangend dat hun dood nooit vergeten mocht worden, begint met schrijven aan zijn 'Historie van de oprechte Getuigen van de Waarheid van het Evangelie'

Vijf studenten van Lausanne :

Petrus Scriba,

Martialis Alba,

Bernhardus Seguinus,

Carolus le Fèvre en

Petrus Naviherus

Deze vijf studenten uit de stad en hogeschool Lausanne werden samen te Lyon gevangen genomen en in de kerker geworpen, namelijk: Martialis Alba, geboren te Montauban, in Cruera; Petrus Scriba, van Bologne, in Gascogne; Bernhardus Seguinus, van Reole, in Basadois, Carolus le Fèvre, geboren te Blanzac, in Angoumois, en Petrus Naviherus van Linioges.

Toen deze te Lausanne gestudeerd hadden de een korter en de ander langere tijd, vatten zij het voornemen op, om voor de tijd, die men in het pausdom Pasen noemt, ieder naar zijn vaderland te reizen; de een naar Toulouse, een ander naar Bordeaux, de derde naar Santon, de vierde naar Limoges, ieder naar de plaats, waar hij geboren of woonachtig was. Zij deden dit teneinde daar de heerlijkheid des Heeren te openbaren, en de genade en kennis, die zij van

God ontvangen hadden, hun ouders mee te delen, en, ware het mogelijk hen alzo tot de christelijke kennis te lokken en te leiden. Zij waren bereid, dit niet alleen hun ouders en vrienden, maar ook allen anderen, die de almachtige God door hun dienst zou willen roepen, mee te delen.

Deze goede raad en dit voornemen vatten zij op in overleg met de gemeente van Lausanne, hetwelk de gemeente zeer prees als een goed en heilig voornemen tot voorbereiding en uitbreiding van het rijk van Christus. En, opdat ook hun toekomst de gelovigen te aangenamer zou zijn, gaf de gemeente aan drie hunner ieder een getuigschrift mee van hun geloof en godzaligheid, die zij in hen hadden gezien en bevonden, daar zij in de stad Lausanne gewoond hadden.

Deze getuigschriften werden ook, op verlangen van Petrus Viret door Johannes Calvijn ondertekend. De beide anderen hebben geruime tijd in de stad hun diensten betoond en onderwezen; de een bij de getrouwen dienaar des goddelijke Woords Petrus Viret, de ander bij de goede en Godzalige man Theodorus Beza, waar zij aldus van hun dienst en hun leven getuigenis gaven, dat hun eenvoudige getrouwheid bij de gehele gemeente bekend was. Daarna bleven zij enige dagen te Genève, en reisden van daarnaar Lyon.

Op de reis kwamen zij in kennis met een burger van Lyon, die hun vriendelijk verzocht toch niet te vertrekken, dan nadat zij hem bezocht hadden, wat zij beloofden te zullen doen.

Toen zij te Lyon kwamen, gingen zij in een herberg, waar drie vissen uithingen, want zij vonden geen geschikter plaats dan die, om twee of drie dagen te vertoeven. Ten twee of drie uur op de volgende dag gingen zij naar het huis van de burger die hen op de weg zo vriendelijk had uitgenodigd, en wiens huis aan de rivier de Rhône stond, in dat gedeelte der stad, dat Ennay genaamd werd. Toen zij daar geruime tijd in de tuin gewandeld hadden, werden zij door de burger ter maaltijd genodigd.

Aan tafel zittende, riepen zij de Naam des Heeren aan, zoals de gewoonte der godvruchtigen is, en aten van hetgeen hun werd voorgezet. Toen zij intussen de gaven des Heeren met dankbaarheid genoten en vrolijk waren in de Heere, kwam de overste der stad, Pouillet, en zijn stadhouder, vergezeld van een grote menigte van hun dienaren.

Toen hij in de kamer kwam, waar zij zaten, vroeg hij aan ieder hunner de naam, de voornamen, hun vaderland, hun betrekking en dergelijke meer. Daarna liet hij hen twee aan twee binden, ofschoon zij in de stad noch ergens elders iets tegen het bevel des konings geleerd of gedaan hadden. Zonder enige beschuldiging of reden, tegen alle rechtvaardigheid, bracht hij hen in de gevangenis van de hoge geestelijke, en wierp hen in een diepe en donkere plaats. Omtrent een uur daarna werd ieder van hen, de een voor, de ander na, voor de beambte geroepen, en werden op die dag omtrent alle hoofdstukken van godsdienst, die de pausgezinden met kracht en geweld voorstaan en beschermen, ondervraagd. Door de kracht van de bijzondere genade, waarmee zij door God begiftigd waren, antwoordden zij op alle vragen zeer standvastig uit Gods Woord, vereerden Hem, en beleden Zijn naam voor hen, die dit niet graag hoorden.

Des anderen daags werden zij andermaal ondervraagd. Daarna kregen zij vrijheid, om hun belijdenis in schrift te mogen stellen, welke zij met zulk een grote spoed moesten overgeven, dat zij geen afschrift daarvan konden maken. In de volgende week werden enige van hen geroepen om ondervraagd te worden, waar zij over zekere hoofdstukken van de godsdienst met de drie sekten van monniken, Jakobijnen of predikers, grauwe monniken en Karmelieters moesten redetwisten.

Eindelijk, toen men hen nog eens geroepen had, om te beproeven, of zij in hun gevoelens bleven volharden, en zij hun standvastigheid bespeurden, lieten zij hun de belijdenissen, die daar waren afgelegd, ondertekenen, en ieder hunner in de voor hen bepaalde gevangenis werpen.

Des anderen daags, zijnde een Vrijdag, op de 13den Mei, bracht men ieder hunner afzonderlijk in de raadskamer van de hogen geestelijke. Toen zij daar, te midden van een grote menigte mensen, als ketters verdoemd werden, en in handen van de wereldlijken rechter overgeleverd, verklaarde ieder van hen zich tegen dit vonnis, en zij beriepen zich op het parlement te Parijs, alleen daarom, wijl zij als ketters veroordeeld en beschouwd werden. Ofschoon de hoge geestelijke zich hierover zeer verwonderde, stond hij hun beroep toe.

Toen een van de dienaren van de bisschop een hunner zich om die reden op een andere rechtbank hoorde beroepen, vroeg hij, of hij dit ook om een ander gedeelte van het vonnis deed. De aangesprokene antwoordde daarop, dat hij vernomen had, dat het voornaamste gedeelte van het vonnis daarop neerkwam, om hen als ketters te veroordelen, en dat hij daarom, aangezien dit niet waar was, zich op een andere rechtbank beriep. "Omtrent het andere," zei hij, "weet ik niet wat gij daarmee bedoelt."

De hoge geestelijke zei, dat het voldoende was zich daarom op een andere rechtbank te beroepen. Aldus werd hun zaak gedurende dertien dagen door hun tegenpartij onderzocht en behandeld. Wat er voorts meer door hen gedaan is, zal, men het best uit hun geschriften en brieven kunnen opmaken.

Martialis Alba heeft niets geschreven, want hij was daarin niet zo goed geoefend als de anderen, maar hij hield zich veel met bidden bezig.

Petrus Scriba en Bernhardus Seguinus hebben niet alleen in godsvrucht, maar ook in moed en geleerdheid uitgemunt, en waren zeer ervaren in de heilige Goddelijke Schrift, waarvan hun brieven, die wij hier opgenomen hebben, getuigenis afleggen. Wat Petrus Scriba gedaan en voor de rechtbank geantwoord heeft, beschrijft hij in de eerste brief aldus:

Petrus Scriba, gevangene om het Woord Gods, wenst alle gelovige Christenen genade, vrede en zaligheid, van God de Vader en de Heere Jezus Christus!

"Wanneer ik naga, allerliefste, broeders en zusters in Christus, welke vruchten de gehele kerk zou plukken, wanneer de bewijzen, die onze tegenstanders te Lyon in de kerker omtrent het geloof mij hebben voorgeworpen, en wat ik daarop heb geantwoord, alles ware beschreven, zo heb ik toch deze mijn belijdenis voor u willen optekenen tot troost van alle gelovigen en ook tot verbreiding van het rijk van Jezus Christus. Hierbij zal ik ook opnemen de artikelen, die ik behandeld en opgenomen heb in de belijdenis, welke ik met mijn eigen hand geschreven, en aan mijn tegenstanders na die gelezen te hebben, overgegeven heb.

Toen wij in de gevangenis van de aartsbisschop van Lyon gesloten waren, en de een van de ander verwijderd was, en wij God van ganser hart baden dat Hij ons met Zijn Geest wilde versterken, om Zijn Naam met alle standvastigheid en vrijmoedigheid te mogen belijden, kwam de gevangenbewaarder tot mij, en opende de beide deuren van het hok, waarin ik opgesloten was. Hij was vergezeld van de stadhouder van de overste, die mij naar de raadkamer voor de hoge geestelijke en de andere lieden bracht, die daarin groot aantal vergaderd waren.

Toen vroeg mij de hoge geestelijke: "Hoe is uw naam?"

Petrus Scriba, zei ik. En wat is uw bedrijf?" vroeg hij.

Ik antwoordde, dat ik een student was. Hij vroeg verder, vanwaar ik kwam.

Ik zei, dat ik kwam uit het land van de Prins van Bern.

"Uit welke stad?" vroeg hij.

Ik antwoordde uit Lausanne.

Hij vroeg mij, wat ik daar deed.

Ik zei, dat ik daar studeerde in het Woord van God.

"Welke leer?" vroeg hij, "kleven zij te Lausanne aan?"

Die van het Goddelijke Woord, zei ik.

"Hoe weet gij toch," zei hij, "dat het Gods Woord is, wat zij daar geloven?"

"Omdat ik geruime tijd", zei ik, "in die stad gestudeerd en ook de predicatie gehoord heb, die men daar alle dagen houdt. Ik heb daar niet anders horen prediken dan het zuivere Woord van God, en daarom geloof ik het. Want de Heilige Geest geeft in mijn hart daarvan getuigenis, en verzekert mij dat, zodat ik er geenszins aan twijfelen kan of mag".

"Wilt gij dan," zei hij, "Zijn wet ontvangen en daarnaar leven?"

Ja," zei ik, "want het is het waarachtige Woord van God.

"Gelooft gij," zei hij, "dat het lichaam van Jezus Christus in het sacrament des altaars is?"

"Nee," zei ik, "want dat strijdt tegen het artikel van ons geloof, waarin wij geloven en belijden, dat Hij zit ter rechterhand van God de Vader, dat Hij vandaar weder komen zal voor de groten en heerlijke dag des oordeels. Ik belijd wel, dat Zijn Godheid over de gehele wereld verbreid is, maar, opdat gij niet zoudt menen, dat ik het heilig sacrament loochen, dat door Jezus Christus ingesteld is, zo geloof en belijd ik het sacrament van het Heilige avondmaal, in hetwelk ik het lichaam van Jezus Christus eet en Zijn bloed drink, doch niet op die grove en plumpe wijze des vleses, gelijk de Kapernaümiëten en pausgezinden menen; maar ik zeg, wanneer ik het brood neem, en de wijn drink, dan eet ik waarlijk het lichaam van Jezus Christus, en ik drink Zijn bloed, en wel door het geloof en in de geest.

De procureurfiscaal, een man van grote geleerdheid, zoals ik later vernam, die men de heer Clepier noemde, en die naast de hoge geestelijke zat, zei: "Gij zegt, dat gij in het avondmaal, als gij brood en wijn neemt, dan ook het lichaam en bloed van Christus ontvangt."

Ja," zei ik, "op geestelijke en niet op vleselijke wijze; want ofschoon Christus nu in de hemel is, waar ik Hem door het geloof zoek; nochtans, door de kracht Zijns Geestes, die verwijderde en verschillende dingen bijeenroept, worden onze zielen gevoed, onderhouden en verblijd op een wonderdadige wijze, wat door het menselijke verstand niet kan begrepen worden, en bewerkt op die wijze, dat wij lidmaten zijns lichaams zijn, been van Zijn beenderen, en vlees van Zijn vlees."

"Gelooft gij ook," zei hij, "dat er een vagevuur is, waar de zielen gereinigd worden, voor wie wij moeten bidden?"

"Ik geloof," zei ik, "dat wij door het bloed van Jezus Christus gereinigd worden, waardoor al onze zonden worden afgewassen; want daarom is het gestort. Ik geloof aan geen andere reiniging der zonden. Want de Schrift stelt ons twee dingen voor, de een weg van het geloof tot het eeuwige leven, de anderen des ongeloofs, waarop alle ongelovigen, die in Christus niet geloven, tot de eeuwige dood gevoerd worden. Want er staat geschreven: "Die in de Zoon van God gelooft, die heeft het eeuwige leven, maar die de Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem." Daarom moet men voor de doden in het geheel niet bidden; want zijn zij in het Paradijs, dan is het gebed tevergeefs, en geheel onnodig voor hen, die nu de vruchten genieten van de dood en het lijden van Jezus Christus en van alle beloften, die in het Evangelie gedaan zijn; maar zijn zij veroordeeld, zo zal het gebed hun niet baten, aangezien zij in eeuwigheid door God vervloekt zijn.

"Gelooft gij niet," zei hij, "dat men bij de priester moet biechten?"

"Ik geloof," zei ik, "dat men alleen bij God moet biechten, zoals David in vele plaatsen zegt, en vooral in de 32ste Psalm: "Ik zei: Ik zal belijdenis van mijn overtredingen doen voor de Heere; en Gij vergaaft de ongerechtigheid mijner zonden." Dit is een ware biecht, waarop terstond de vergeving en de kwijtschelding der zonden om niet volgt.

"Gij gelooft dan niet," zei hij, "dat men bij de priester biechten moet?"

"Geenszins", zei ik, "want dat strijdt geheel tegen het Woord Gods, waar ons geleerd wordt, dat wij God alleen onze zonden moeten belijden, zoals David toont in de 51ste Psalm: "*Tegen U, U alleen, heb ik gezondigd, en gedaan dat kwaad is in uw ogen.*"

"Wat denkt gij," zei hij, "van de plechtigheden van de kerk, zoals van de klokken en andere ingestelde dingen?"

"Aangezien wij", zei ik, "met vlees bekleed zijn, die de Goddelijke dingen niet kunnen begrijpen, hebben wij, naar mij dunkt, zodanige hulpmiddelen nodig, om onze zwakheid te ondersteunen

Daarom ook moet men in de gemeente onzes Heeren zekere plechtigheden onderhouden, aan een plaats samen komen, om Gods Woord te horen, en om de sacramenten, door de Heere ingesteld, uit te delen en te genieten, welke plechtigheden ik zeer prijs. Maar die, welke door de paus in de kerk ingevoerd zijn, verwerp ik geheel als schadelijk en buiten het Woord van God ingesteld, waardoor de lieden van alle godsvrucht en van de ware godsdienst worden afgekeerd."

Toen zei hij: "Geloofst gij, dat men de maagd Maria aanbidden mag en ook de andere heiligen, die in de hemel zijn, en dat zij onze voorsprekers en beschermers zijn?"

"Ik geloof," zei ik, "dat er geen andere voorspraak is, die bij de Vader voor ons bidt, dan Jezus Christus; van Wien wij zekere en gewisse beloften hebben, dat in Zijn naam onze gebeden door God de Vader zullen verhoord worden. Hij is ook alleen de Middelaar tussen ons en God, zoals ook de Apostel zegt; en er is ook geen ander Aangaande de maagd Maria geloof ik, dat zij onder alle andere vrouwen zeer zalig is, omdat zij geloofde, en Jezus Christus in haar schoot heeft gedragen; dat zij maagd was voor en na zij Hem ter wereld bracht, en dat haar geloof en leven waardig is te worden nagevolgd; maar dat men God alleen, ook volgens haar voorbeeld, moet aanroepen en aanbidden, zoals zij ook in haren lofzang zegt. Zo denk ik ook over de heiligen, die ik zalig acht, en geloof dat men hun voetstappen drukken moet, en God prijzen, dat Hij hen met zulke weldaden en gaven heeft begaafd en versierd; maar men zal er mij in het geheel niet toe brengen, om hen aan te roepen of te aanbidden, want zij zelf begeren deze eer niet.

Toen ik bemerkte, dat wat ik sprak door de Schrijver niet werd opgetekend, en dat de plaatsen der Heilige Schrift, die ik bijbracht, in het schrijven werden voorbijgegaan, bracht ik dit de hoge geestelijke onder het oog, en begeerde van hem papier en inkt, om mijn belijdenis in schrift te stellen en uit de zekere getuigenis van de Heilige Schrift mijn geloof te bewijzen, en te tonen, dat mijn belijdenis geheel met de waarheid van het goddelijke Woord overeenkwam.

Als hij mij dat toezegde, en beloofde mij de volgende dag papier en inkt te laten brengen, beval hij, dat ik mijn belijdenis zou ondertekenen, en ik door de gevangenvaarder en de onderbeambte in de kerker zou worden gebracht. Daar dankte ik mijn God, door Jezus Christus zijn Zoon, dat Hij mij door de kracht des Geestes had gesterkt, om voor de vijanden Zijn heiligen naam te mogen belijden, en bad Hem, mij in de belijdenis van dit geloof tot het einde toe standvastig te bewaren.

Ofschoon ik in een duistere en afzonderlijke plaats zat, waar ik nauwelijks adem kon halen, was ik nochtans na dit gebed door de kracht des Geestes, verblijd en versterkt, en ontving zulk een troost en blijdschap, dat mijn droefheid en verdriet overwonnen en weggenomen werden.

Des anderen daags, op Maandag de 2e Mei, bracht mij de gevangenvaarder, ten acht uur, in een andere plaats, waar ik wat te schrijven, en gaf mij een half blad papier, om mijn belijdenis op te tekenen. Onder aanroeping van de Heere heb ik dit gedaan, en Hem gevraagd om mij te besturen en te regeren, teneinde mijn belijdenis naar behoren neer te schrijven.

De volgende dag kwam de gevangenvaarder bij herhaling tot mij, en dwong mij zeer, dat ik het geschrift terstond zou afmaken. Ik zei hem, dat ik dit niet doen kon, omdat ik te weinig licht had om te schrijven.

Omstreeks twee uur in de namiddag bracht mij de onderbeambte in een grote zaal, waar de hoge geestelijke, de rechter Courier en vele andere aanzienlijken vergaderd waren, alsmede advocaten, burgers, kooplieden, en vele andere mensen, alsook vele monniken,

Jakobijnen, grauwe monniken en dergelijke valse profeten, die het teken van het Beest op het hoofd en over het gehele lichaam hadden.

Toen vroeg mij de hoge geestelijke, of ik bij mijn vroegere gedachten en gevoelens bleef volharden.

"Aangezien ik," zei ik, "niets anders dan het zuivere Woord van God beleden heb, wil ik dit op elke wijze voorstaan en beschermen, daarbij blijven, leven en sterven." "Hebt gij uw belijdenis geschreven en gereed?" vroeg hij.

Ik antwoordde: "Gedeeltelijk heb ik haar geschreven; maar ik bid u dat ik niet uw toestemming die mag vervolgen, en dat mij de gevangenebewaarder daartoe papier geve."

"Lees," zei hij, "wat gij geschreven hebt."

Toen begon ik met luide stem te lezen. En toen dit gedaan was, vroeg mij de hoge geestelijke, of ik, wat ik geschreven had, wilde voorstaan en beschermen.

Ik antwoordde: Ja, ja, tot de dood toe; want het is het zuivere en onvervalste Woord van God."

Toen hij mij later beval om mijn belijdenis te ondertekenen, heb ik dit gewillig en met ijver gedaan. Vervolgens zei hij: "Hier zijn leraars, die u wel wat anders dan uw gevoelens en uw belijdenis tonen zullen."

"Laat hen beginnen", zei ik, "want ik ben bereid om te antwoorden."

Toen kwam er een monnik, die de andere mijnheer *de Doctor* noemden.

"Wel, mijn vriend," zei hij, "gij zegt in uw belijdenis, dat de paus het hoofd niet is van de kerk; maar ik zal het u anders bewijzen. De paus is de opvolger van St. Pieter; en dan is hij ook het hoofd der kerk."

"Ik loochen," zei ik, "uw eerste gezegde, namelijk, dat de paus de opvolger is van St. Pieter."

"Ik zal het u bewijzen", zei hij. "De paus bewaart de plaats van St. Pieter, en zo is hij dan ook zijn opvolger."

"Ik loochen", zei ik, "dat beide; want de paus verkondigt het Woord van God niet, zoals St. Pieter gedaan heeft. En wie St. Pieter opvolgen wil, moet hem ook navolgen in de prediking van Gods Woord en in de zorg voor de schapen van onze Heere Jezus Christus wat de paus niet doet, zoals ik u in mijn belijdenis aantoon."

Daarenboven, al ware de paus een waar verkondiger van het Woord van God en een Herder der gemeenten, en alzo een navolger van de voetstappen van St. Pieter, zo zou hij daarom het hoofd der gemeente van Christus Jezus niet zijn, maar alleen een lidmaat of een dienaar en Apostel. Zo is er dan geen ander hoofd der gemeente, en ik ken ook geen ander dan alleen de Heere Jezus Christus, zonder enige stedehouder of opvolger; want Paulus stelt Hem alleen tot het hoofd der engelen en der mensen.

Toen antwoordde de monnik: "Ik weet wel, dat Paulus Christus het hoofd der gehele kerk noemt; maar, Zijn stedehouder, die Zijn plaats bewaart, is nochtans hier op aarde gesteld."

"Geenszins," zei ik, "want door Zijn mogendheid en Goddelijke kracht vervult Hij alle dingen; en waar Hij dus tegenwoordig is, daar kan geen stedehouder zijn."

"Ik wil u tonen," zei de monnik, "dat Christus, ofschoon Hij Koning is over het gehele hemelen aardrijk, vele stedehouders hier op aarde heeft, koningen en prinses, die Hij wil, dat over Zijn volk gesteld zijn."

"Met burgerlijke zaken," zei ik, "is het geheel anders gesteld dan met geestelijke zaken; want in burgerlijke en menselijke handelingen, wil Hij koningen en prinses hebben, die daar de overhand hebben moeten, om eendracht onder de mensen te bewaren, maar in de gemeenten en in het rijk van Christus, dat geestelijk is, daar is zulke heerschappij en bestuur niet nodig". Toen bracht hij andere vergelijkingen bij, die ik, omdat zij dwaas en bespottelijk waren, wil voorbij gaan.

Toen nu de andere geschoren kruinen zagen, dat deze grote leraar in dit twistgesprek door mij was overwonnen, schreeuwden soms verscheidene tegelijk tegen mij, om mij door hun misbaar te overbluffen. Onder deze was een minderbroeder, dokter Decombis genaamd,

die mij aldus op het lijf viel: "Gij zegt," zei hij, "dat St. Pieter het hoofd der kerk niet geweest is."

Dit is waar, zei ik.

"Dat zal ik u anders bewijzen," zei hij. "Onze Heere zei tot Petrus: "Gij zijt Simon, de zoon van Jona; gij zult Cefas genaamd worden, en Cefas betekent een hoofd."

"Waar haalt gij toch, zei ik, deze betekenis vandaan? Johannes legt dit in het eerste hoofdstuk van zijn Evangelie geheel anders uit, en schrijft aldus: "Gij zult Cefas genaamd worden", hetwelk betekent Petrus."

Toen nam Vilard, de rechter, een nieuw Testament in zijn hand, om te zien of de betekenis was zoals ik gezegd had, wat hij ook alzo bevond. Aldus sloeg de monnik met grote schaamte zijn ogen neer en zweeg.

Vervolgens vatte de Jakobijner of Predikmonnik zijn afgebroken twistgesprek weer op, en wel op deze wijze: "Gij zegt," zei hij, "in uw belijdenis, dat de mens geen vrije wil heeft, en ik zal u dat anders bewijzen. In het Evangelie staat geschreven, dat er een mens ging van Jeruzalem naar Jericho, en onder de moordenaars viel, door wie hij beroofd en gewond werd, en half dood achtergelaten. Thomas Aquinas past deze gelijkenis toe op de vrije wil, waarvan hij zegt, dat deze enigszins gekrenkt is, maar niet geheel bedorven en vernietigd, alsof de mens geen kracht meer bezitten zou."

"Deze uitlegging stem ik niet toe" zei ik.

"Wat!" zei hij, "ben je dan geleerder dan Thomas?"

Ik antwoordde: "Zoveel vermeet ik mij niet, om mij zelf geleerder te achten; maar ik ontken dat men deze gelijkenis alzo behoort uit te leggen. Ik beweer, dat onze Heere Christus met dat voorbeeld de liefde voor ogen wilde stellen, die wij voor onze naasten moeten hebben en hun bewijzen. Maar in de vrije wil of de verkiezing, hebben wij al onze kracht en macht verloren, zoals ik in mijn belijdenis bewezen heb; want wij zijn geheel dood, en niet in een deelalleen, zoals ook Paulus zegt; wanneer wij nu iets goeds doen, dan moeten wij dat aan onszelf niet toeschrijven, maar aan God, Die in ons werkt door Zijn Geest; die ook, zoals dezelfde Apostel betuigt. in ons werkt, dat wij het willen, en dat wij het volbrengen. Wanneer het nu God is, Die zulk een wil en kracht in ons werkt en volbrengt, zo behoren wij dit, zonder het minste recht, onszelf niet in enig opzicht toe te schrijven.

"Gij zegt," zei hij, "in uw belijdenis, dat wij alleen door het geloof gerechtvaardigd worden."

Ja," zei ik. "Maar ik zal bewijzen," zei hij, "dat wij door de werken gerechtvaardigd worden. Wij verdienen door de werken, en worden dan ook daardoor gerechtvaardigd.

Ik ontken uw eerste gezegde," hernam hij. "Paulus zegt in het laatste hoofdstuk van de brief aan de Hebreëen: "Vergeet geen weldadigheid en mededeelzaamheid, want met zulk een offer wordt God behaagd."

"Hoort gij wel," zei hij, "behaagd betekent daar verdiend; zo verdienen wij dan door onze werken."

"Ik ontken," zei ik, "dat men daar, als men de juiste vertaling wil volgen, aldus leest.

De hoge geestelijke monniken zeiden: "Zeg gij ons dan, hoe men deze plaats behoort te lezen."

"Willen wij," zei ik, "de eigenlijke bedoeling en de zin van de Apostel volgen, dan moet men dus lezen: "In zulk een offerande heeft God een welbehagen," of "zulk een offer is Gode behaaglijk en aangenaam."

Toen keek Vilard, de rechter van de Minderbroeders, het Nieuwe Testament in, en bevond, dat het was, zoals ik zei. Deze valse profeten waren toen derwijze beschaamd, dat zij niet meer spreken konden, ofschoon zij anders onbeschaamd en vermetel genoeg zijn.

Naar waarheid kan ik u betuigen, broeders, dat ik, toen ik met deze twijfelende mensen redetwistte, zo vrij en moedig was, dat ik op alles wat mij voorgelegd werd, altijd een zachtmoedig en liefderijk antwoord gaf. Doch zij waren geheel verslagen en verbaasd.

Sommigen lieten het hoofd hangen; anderen knarsten op de tanden, zoals ik gemakkelijk kon bemerken; vooral waren de grauwe monniken in dit twistgesprek zeer beschaamd, wat hun van harte leed deed.

Men vroeg mij, hoe ik over de biecht dacht.

Ik antwoordde daarop, dat men aan God alleen behoorde te biechten. Ik beweerde verder, dat de plaatsen, die hij aanhaalde om de oorbiecht te bewijzen, zoals van de Apostel Jakobus, daarvan niet waren te verstaan, en deze dit niet betekenden, maar veel meer van de broederlijke vereniging. Aldus zwegen die arme mensen.

Toen zei de hoge geestelijke: "Ik zie wel, mijn vriend, wat deze tot uw vermaning bijbrengen; maar gij blijft steeds hardnekkig aan uw dwaling vasthouden; daarom, denk eens na hoe uw zaken nu staan."

"Gij bemerkt toch wel," zei ik, dat hun tegenspraak, redenen en bewijzen, die zij bijbrengen; mij in geen dele bestraffen of overwinnen konden, in hetgeen ik beleden en erkend heb; evenmin konden zij wederleggen wat ik uit Gods Woord voortgebracht heb. Ik ben dus niet hardnekkig en verkeer in geen dwaling. Ik breng ook niets voor dan het zuivere Woord van God, dat ik ook bereid ben tot de laatste adem mijns levens te beschermen.

Hij beval vervolgens, dat men mij weer naar mijn gevangenis zou leiden, waar ik vertoefde tot de volgende Dinsdag; zijnde de 10de Mei, terwijl ik de Heere bad, mij met de kracht Zijns Geestes te willen versterken tot bescherming van Zijn zaak.

Aangezien men mij in het laatste twistgesprek niet aangevallen had over het sacrament des avondmaals bereidde ik mij om te verantwoorden, wat ik in mijn belijdenis daarvan geschreven had; waarin de allergenadigste God mijn hoop en begeerte heeft vervuld.

Op Dinsdag de 10e Mei, omtrent zeven uur, riep mij de gevangensbewaarder, teneinde wij te brengen naar de hogen geestelijke, waar zich ook bevonden de hoge geestelijke de la Primace, een vijand van Jezus Christus, de heer de Clepi, procureur en hoge geestelijke, enige andere dienaren van de antichrist, en de beschermers der goddeloze zaken en sekten, onder wie ook was een Jakobijner of Predikmonnik, die bij ons twistgesprek tegenwoordig was geweest, maar niet met mij gesproken had. Toen ik bij deze gebracht was, zei de hoge geestelijke: "Mijn vriend, wilt gij nog aan uw gevoelens en belijdenis blijven vasthouden, die gij hebt afgelegd?"

"Ja," zei ik, "want die heb ik gedaan uit het Woord van God, waarvoor ik bereid ben te leven en te sterven."

Toen zei de Predikmonnik: "Geloofst gij ook, dat het lichaam van Christus op lichamelijke wijze en tegelijk op een zekere plaats in het sacrament besloten is?"

"Neen," zei ik; "want het Woord Gods leert ons, dat Hij in de hemel is, en dat Hij daar zo lang zal blijven, totdat Hij weer komen zal, om te oordelen de levenden en de doden; en het is een artikel van ons geloof, waarin wij belijden, dat Hij naar de hemel gevaren is, en zit aan de rechterhand van de almachtige God. Daarom is Christus in de hemel naar Zijn mensheid, en moet daar zijn, totdat alle dingen hersteld worden, zoals Petrus zegt. Aldus behoort men hem in het sacrament niet te zoeken als in een plaats hier op aarde besloten."

"Toen Jezus Christus," zei hij, "het brood nam, heeft Hij gezegd: "Dat is mijn lichaam," zo is zijn lichaam dan het brood."

"Dat is zo niet," zei ik, "want Christus wilde niet zeggen, dat het brood, dat Hij Zijn discipelen gaf, Zijn lichaam was, maar alleen een teken daarvan. Want het woordje *is* wordt daar niet genomen voor een wezenlijk en natuurlijk zijn, maar het beduidt: het betekent, zoals de Schrift dikwijls spreekt, waar het teken de naam draagt van hetgeen er mee betekend of bedoeld wordt. Gelijk de Heere, in het eerste boek van Mozes de besnijdenis *Zijn verbond* noemt; nochtans was de besnijdenis het verbond niet, maar het was een teken of zegel des verbonds, zoals het in het boek wordt genoemd, en door Paulus genoemd, wordt *een zegel van Abrahams rechtvaardigheid*. Ook omtrent het lam is in Exodus geschreven, dat het is het

Pascha, dat is, de doorgang des Heeren; nochtans was het lam de doorgang niet, maar het had de betekenis van de zaak, die geschied was, namelijk van de heerlijke verlossing, waardoor God Zijn volk uit Egypte leidde. Zo wordt dan het woordje is in deze twee plaatsen voor het betekende genomen, wat plaats heeft, vooral als men van sacramenten spreekt."

Toen zei de monnik: "Er is een groot onderscheid tussen de sacramenten des Ouden en des Nieuwe Testaments; want de sacramenten des Ouden Testaments gaven geen genade, zoals die doen, welke in het Nieuwe ingesteld zijn."

Daarop zei ik, dat de sacramenten van het Nieuwe noch die van het Oude Testament genade geven, maar alleen bewijzen, dat ons de genade van Jezus Christus gegeven wordt. Want de dienaar deelt ons alleen de sacramenten uit; maar Jezus Christus geeft ons de genade door de kracht Zijns Geestes, en Hij maakt ons de dingen deelachtig, die ons beloofd worden, en die zijn in de sacramenten beduid en verzegeld.

"Zijn dan," zei hij, "de vaderen van het Oude Testament dezelfde beloften en dezelfde genade deelachtig geweest, die thans ons deelachtig worden?"

"Ja zeker," zei ik; "want Paulus schrijft aan de Corinthiërs, dat de vaderen des Ouden Testaments met ons dezelfde geestelijke spijs gegeten en dezelfde geestelijken drank gedronken hebben, waaruit volgt, dat zij dezelfde genade en dezelfde beloften der rechtvaardigheid en des levens met ons gemeen gehad hebben door het geloof, waardoor zij Christus, Die hun beloofd en door zinnelijke tekenen voorgebeeld was, verwachtten.

"Jezus Christus," zei de monnik, "spreekt in het Evangelie van Johannes aldus: "Uw vaders hebben het manna gegeten in de woestijn, en zijn gestorven;" zo zijn zij dan dezelfde genade met ons niet deelachtig geweest."

Ik antwoordde: "Jezus Christus spreekt van hen, die het manna, door het geloof, niet ontvangen hebben, hetwelk een teken was van het levende brood, dat Hij van de hemel gaf; maar Hij spreekt niet van hen, die deze spijs door het geloof ontvingen, zoals Mozes, Aäron, Josua, Kaleb en andere godvrezende lieden gedaan hebben, die onder zulke beelden en schaduwen des Ouden Testaments de toekomstige Christus als van ver aanschouwden. Want van Abraham, zegt de Heere in het Evangelie van Johannes, dat hij zijn dag gezien heeft en verblijd is geweest; en Abraham heeft Jezus Christus gezien, niet met lichamelijke ogen, maar met de ogen van het geloof."

Toen was mijn heer de doctor zeer ontzet en zo beteuterd, dat hij in het geheel niet wist, wat hij deed, of waar hij zich wenden zou. En zo menigmaal ik zijn betoog had weerlegd, zocht hij altijd uitvluchten, om de schijn van zich te werpen overwonnen te zijn. Dikwerf sprak hij mij met deze woorden aan: "Luister, mijn vriend, en maak u niet zo driftig, of schreeuw zo niet, wacht wat, wacht. Ik zal bewijzen," zei hij, "dat de mensen van het Oude Testament dezelfde genade met ons niet deelachtig zijn geweest; want Paulus zegt: De wet wekt toorn; en op een andere plaats; "die onder de wet zijn, zijn onder de vloek." Zijn zij dan onder de toorn en de vloek, dan volgt er wel uit, dat zij dezelfde genade, die wij hebben, niet deelachtig zijn geweest."

"Paulus", zei ik, "bewijst in deze plaatsen, dat de wet ons niet kan rechtvaardigen, omdat niemand haar kan volbrengen; en dat allen, die daardoor rechtvaardig voor God willen zijn, vallen in de vloek en toorn Gods; maar dat men tot Christus moet vlieden, die haar in alles volbracht heeft, en dat door het geloof in Hem, ons de rechtvaardigheid gegeven wordt, die voor God bestaan kan, en voldoende is in het gericht van God. Zo werkt dan de wet toorn, en veroordeelt ons allen, niet uit haar natuur, die tot het leven en de zaligheid gegeven is, maar *door onze schuld*, omdat wij haar niet konden volbrengen. Wij zien ook, dat de vaders des Ouden Testaments de rechtvaardigheid niet in de wet gezocht hebben, maar in Christus Jezus, Die het einde der wet is, in Wie zij geloofd hebben."

Toen zei de monnik: "Paulus toont, dat in het Oude Testament niet anders heerste dan toorn en bedreiging; maar ons wordt in het Nieuwe genade en barmhartigheid voorgesteld als hij

zegt: "Ik ellendig mens, wie zal mij eelossen van hel lichaam des doods? de genade Gods door Jezus Christus." "Paulus", zei ik, "spreekt in die plaatsen niet van het Oude en van het Nieuwe Testament, maar, van de strijd des vleses en des geestes, waarin de mens verkeert, die door de Geest wedergeboren is. Deze strijd, waarin het vlees de geest bevecht, toont de Apostel in zichzelf. Daarenboven, in de boeken, die goed uit de Griekse taal overgezet zijn, leest men niet: "De genade Gods;" maar: "Ik dank God door Jezus Christus."

Terwijl ik dus met deze monnik redetwistte, werd de hoge geestelijke de la Premace dol van woede, en hij noemde mij bij herhaling met groot geschreeuw en misbaar een *ketter*. Toen hij zag, dat de mond van mijnheer de doctor gesloten was, en hij niets kon antwoorden, schreeuwde hij tegen mij: "Gij boze ketter, loochent gij het heilige sacrament?"

"Geenszins," zei ik, "maar ik geloof het en belijd het, zoals het door Christus ingesteld, en door Zijn Apostelen uitgedeeld is".

"Gij loochent," zei hij, "dat het lichaam van Jezus Christus in het sacrament is. en noemt het sacrament brood."

"De Schrift" zei ik, "vermaant ons, dat wij Christus' lichaam in de hemel moeten zoeken. En in de brief aan de Colossensen, in het 3de hoofdstuk, zegt Paulus: "Indien gij dan met Christus opgewekt bent, zo zoekt gij dan de dingen die boven zijn, waar Christus is, zittende aan de rechter[hand] Gods." Wanneer ik zeg, dat het sacrament het lichaam van Christus niet is, maar brood, dat zijn eigen natuur behoudt, dat doet ook Paulus in de eerste brief aan de Corinthiërs in het 11e hoofdstuk, want vier of vijf malen noemt hij het sacrament brood.

Toen zei de monnik: Jezus Christus noemt Zichzelf het brood des levens."

De hoge geestelijke de la Premace zei: "Gij boze ketter, Jezus Christus zegt, dat Hij een wijngaard is en de deur, daar Hij immers figuurlijk en bij wijze van gelijkenis spreekt; maar de woorden van het sacrament zijn zo niet te verstaan."

"Deze getuigenissen," zei ik "die gij bijbrengt, helpen mij meer dan u."

"Welaan, gij booswicht," zei de hoge geestelijke, wilt gij zeggen, dat het brood van het avondmaal en wat wij dagelijks als gewoon voedsel gebruiken, één zaak is?"

Ik antwoordde: "In de natuur of in de hoedanigheid is er geen onderscheid, maar wel in het gebruik en in de handeling; want het brood van het avondmaal, hoewel het van één zelfstandigheid is met dat wat wij dagelijks eten, zo is dit nochtans anders in het gebruik, wanneer het als een sacrament uitgedeeld wordt, en tot bezegeling der belofte van het geestelijke en enige leven wordt gegeven."

Toen zei hij in grote woede: "Ga heen, gij boze ketter; gij zult met vuur verbrand worden, en naar de duivel varen."

"Zal ik," hernam ik, "om de bescherming van het Goddelijke Woord verbrand worden, dan zal ik daarom niet naar de duivel varen. Gij oordeelt nu, en stelt alle dingen naar uw wil en mening; maar, zie wet toe, wat gij doet; want er is een opperste Rechter, die onze zaak naar recht en zonder aanzien van personen zal oordelen. Hij zal de onschuldigen rechtvaardig oordelen, omdat zij Zijn zaak en Zijn waarheid hebben voorgestaan, maar de kwaden en bozen, die nu Zijn Woord goddeloos vervolgen, die zal Hij verdoemen."

Toen begon hij te schreeuwen, alsof hij dol en razend was: "Weg met de booswicht, werpt hem in de gevangenis".

Maar ik zei tot de hoge geestelijke Ruathier: "Met uw verlof, ik bid u heer, dat ik mijn belijdenis geheel mag afschrijven."

Doch hij, de monnik en de andere hoge geestelijke bevalen, dat ik naar mijn plaats moest terugkeren. Zo verliet ik hen met groten weemoed en droefheid, die ik vooral gevoelde, omdat ik mijn geloof niet genoeg bewijzen en verklaren mocht.

Toen ik op mijn plaats was teruggekomen, begon ik God aan te roepen, en de overwinning te bedenken, die ik op deze goddeloze lieden, de dienaren van de antichrist, had behaald, en die ik met Gods Woord geheel verslagen had. De Heilige Geest bracht mij te binnen, wat Christus

hun beloofd heeft, die, om Zijn zaak te beschermen, voor Zijn vijanden moesten verschijnen: *Gij zult voor stadhouders en koningen gesteld worden om Mijnentwil, hun tot een getuigenis. Ik zal u mond en wijsheid geven, welke niet zullen kunnen tegenspreken, noch wederstaan allen, die zich tegen u verzetten.*"

O grote vertroosting en blijdschap, die ik, mijn allerliefste broeders, ontvangen heb, als ik bedenken, dat deze belofte van Christus in mij volbracht is, en dat het Woord van God de overhand gekregen had tegen de satan, de antichrist en zijn dienaars.

Wel heb ik vroeger grote vertroosting van de Geest Gods ontvangen, nadat de Heere mij tot de kennis geroepen heeft, en vooral toen ik in de kerk van God en in de heilige gemeente en vergadering der gelovigen woonde, maar de minste vertroosting en blijdschap, die ik in deze mijn banden heb ontvangen, gaat alle vreugde en blijdschap te boven, die ik ooit in mijn leven gesmaakt heb; want nu brengt mij de Heilige Geest de liefelijke beloften te binnen, welke hun zijn gegeven, die om Zijn Naam lijden. Ja, Hij verheugt mij met de smaak der hemelse blijdschap.

"Gij zijt gelukkig en zalig," zegt Hij, "in deze duistere en onreine plaats, hoewel gij door de gehele wereld als ellendig en onzalig verworpen en als een gruwel geacht wordt, nergens anders om, dan omdat gij Mijn Naam belijdt. Gij zijt nu in benauwdheid, verzuchting en verdriet; maar het is tijd, dat gij moed scheidt, en in God, Die u zulk een heerlijke roeping beschikt heeft, u verblijdt, en een gelukkige uitslag van deze strijd en een heerlijk loon der overwinning verwacht en u voor ogen stelt. Wordt gij ook al in deze tijd met grote schande en oneer tot lijden gebracht, zo zijt gij toch een zalig mens, die voor God en Zijn engelen, alle koningen en keizers dezer wereld in eer en heerlijkheid te boven gaat. Want immers wordt gij alzo het beeld van de Zoon Gods gelijkvormig, zodat gij Zijn onsterfelijkheid en heerlijkheid deelachtig wordt. Daarenboven heerst in u de Geest der heerlijkheid op krachtige wijze, hetwelk zo dierbaar is, dat al de vreugde en blijdschap, hij Zijn vertroosting en vreugde vergeleken, als stof verdwijnen. In één woord, gij zijt nu in de school en in het tuchthuis van Gods Zoon, waar de hemelse Vader alle rijkdommen en schatten der genade, die wonderbare geheimen van Zijn wijsheid en Zijn diep verborgen oordelen uitlegt en leert, in welke school alle Profeten, Apostelen en martelaren geweest zijn, en, de een meer de ander minder, verdriet en schande ondergaan hebben, en als met vuur in een oven beproefd en onderzocht zijn, voor zij de kroon der onsterfelijkheid ontvingen, welke hun bereid is, die de zaak van Christus en Zijn eer tot de dood voorstaan en beschermen."

Dit is de les, mijn allerliefste broeders, waarmee ons de Heilige Geest, de allerbeste Leraar der kinderen Gods, en de allervriendelijkste vertrooster van hen, die in benauwdheid zijn, dagelijks in deze onze ellende vertroost en vermaant.

De volgende dag, zijnde een Woensdag de 11de der genoemde maand, werd ik naar een ander verblijf van de gevangenis gebracht, dat zo duister niet was, en waar ook een andere broeder en medegevangene om de Evangelische waarheid zat, met wien ik mij gedurende twee dagen vertroost heb. In deze plaats werd ik door de wonderbare voorzienigheid Gods gebracht; want, als ik daar met deze broeder was, werden wij opgewekt ons op een hogere rechtbank te beroepen, en wel wegens de onrechtvaardigheid van het vonnis, waarin wij als kettters verklaard waren. Dit zou ons en de andere broeder, die in de benedengevangenis zat, nooit in de zin gekomen zijn, wanneer men ons die raad niet gegeven had. Daarom, toen ik des avonds weer in mijn oude gevangenis gebracht was, heb ik het de broeder, die beneden mij zat, door een geheime plaats meegedeeld.

Des anderen daags, op Vrijdag de 13de der maand, riep mij de gevangenvaarder, om bij de hogen geestelijke te komen, bij wie niemand anders zich bevond dan de portier en nog iemand anders, die mij vroeg, of ik ook vroeger wel eens in de stad Charitas geweest was. Ik antwoordde daarop: "Geenszins, en ik weet ook niet waar de stad ligt."

"Ben je dan," zei hij, "niet geweest bij hen, die Richard verlost, toen hij gevankelijk gebracht werd naar het Parlement te Parijs?"

"Nee mijnheer," antwoordde ik, "ik heb Richard gezien noch gekend voor hij de andere dag door Saone reisde, en daar gezegd werd, dat hij het was. En wees verzekerd mijnheer, op de eed, die ik u gedaan heb, dat ik daar niet geweest ben, en dat ik ook niet wilde, dat ik daar geweest was, daar ik deze daad in geen dele prijs, want dit is het middel niet, waardoor men Gods Woord moet beschermen, of hen, die dat voorstaan."

"Wilt gij dan," zei hij, "aan uw dwaling en opgevatte gevoelens vasthouden?"

"Wat ik behoud," zei ik, "en voorsta, is anders niet dan het Woord Gods, waar ik niets tegen inbreng."

"Hoe weet gij," zei hij, "dat wat gij belijdt, het zuivere Woord van God is?"

"Omdat het," zei ik, "met de leer der Profeten en Apostelen van Jezus Christus zelf overeenkomt. De Heilige Geest geeft mij daarvan getuigenis, zodat ik er van verzekerd ben. En gij hebt ook, mijnheer, zelf gezien en opgemerkt, dat mijn tegenstanders geen redenen konden bijbrengen, noch mij overtuigen, dat, wat ik zeg, niet waar is. Want gij hebt wel gezien, dat hij overwonnen was, die met mij over het sacrament en sommige andere dingen redetwistte."

"Gij loochent," zei hij, "het heilige sacrament."

"Geenszins," zei ik, "maar ik vat dit op, zoals het door de Heere Christus is ingesteld, en gelijk het Augustinus uitlegt."

Toen ik zag, dat de hoge geestelijke een ander kleed aangedaan had dan hij placht te gebruiken, en omdat hij dit mij vroeger ook gezegd had, meende ik, dat hij nu het vonnis zou uitspreken, door mij als ketter te verklaren, en dat het weldra met ons gedaan zou zijn. Ik zei tot hem: "Toen wij door Lyon wilden reizen, werden wij gevangen genomen zonder enige reden, daar wij tegen de geboden des konings niets gezegd of gedaan hadden. U hebt ons aangaande ons geloof ondervraagd, en wet hoe wij over de godsdienst dachten, en wij hebben u uit het Woord van God geantwoord. Men laat aan een Turk of Jood wel toe, dat hij reden van zijn geloof en van zijn leer geve, zonder enig gevaar van het leven; waarom laat men het ons dan niet toe, die niets voorbrengen buiten het Woord van God? Wij weten voorzeker, dat wij niet onvoorziens en hij toeval in uw handen zijn gevallen, maar door de wil en de zekere voorzienigheid van de almachtige God. Door God bent u ook tot rechters aangesteld, opdat u over onze zaak, die goed en rechtvaardig is, zou oordelen. Daarom, zie toe, hoe u oordeelt of uitspraak doet. Want, wanneer gij anders oordeelt dan recht is, en een goede zaak en de waarheid veroordeelt, zo is er een ander opperste Rechter, voor Wiens rechterstoel u eens zult moeten verschijnen, om ook jegens uzelf het oordeel te horen, wanneer u iets onrechtvaardigs tegen ons, die getuigen van de waarheid zijn, bewijst of aandoet."

Toen ik dit met grote ijver en kracht des Geestes uitsprak, stond die arme man daar zo verbaasd en verslagen, dat hij geen woord spreken kon. Hij was zo blijde en vrolijk van gelaat niet als vroeger, toen hij mij begon te ondervragen maar hij was bedroefd en bleek, en, als bewijs van grote ontroering, was hij zeer onrustig. Toen ik hem Gods oordeel voorhield, sprak hij in het geheel niet, en toch kon hij mij niet verlaten, greep de Heere hem in het hart, en gaf mij grote vrijmoedigheid om te spreken. En, toen hij later veel sprak, zei hij eindelijk in het heengaan, dat men toch het Woord van God behoorde te beschermen.

Na mij dit gezegd te hebben, bracht de gevangenebewaarder mij weer in de kerker. Omtrent een kwartier daarna riep hij mij andermaal, om mij naar het rechthuis tot de hoge geestelijke en de andere rechters te brengen, waar ook een grote menigte volks vergaderd was. Daar begon de hoge geestelijke Ruathier mijn veroordeling en vonnis te lezen, door mij namelijk *als een ketter en twistzoeker te veroordelen en te verdoemen.*

Toen zei ik, dat ik van dit vonnis mij op een hogere rechtbank beriep, omdat zij mijn zaak, die goed en recht was, veroordeelden, en daarom van deze veroordeling mij beriep op een hogere rechtbank.

Toen zei de hoge geestelijke: "Waarom beroept gij u op hogere rechtbank? Daar even sprak gij zo niet."

"Ik heb," zei ik, "in mijn belijdenis tegen het misbruik en niet tegen het woord gesproken; daarom beroep ik mij van uw vonnis op hogere rechtbank, omdat uw vonnis onbillijk is."

Maar na het lezen van het vonnis en ons beroep op een hogere rechtbank zijn onze tegenstanders begonnen te razen van woede. Toen de hoge geestelijke, stadhouder van de aartsbisschop van Lyon, ons veroordeeld had, ging hij bevende en schuddende naar huis, zodat hij zeer van zijn stukken en weemoedig was, als hij van ons beroep op een hogere rechtbank sprak.

Omtrent anderhalf uur na zijn tehuiskomst, kwam de rechter Melier tot hem, die hem zei, dat hij door de stadhouder des konings gezonden was, om *de Lutheranen*, zoals hij hen noemde, naar de koninklijke gevangenis te Rouaan te brengen, en die de volgende dag te doden. De hoge geestelijke antwoordde hem, dat dit niet geschieden kon, omdat wij ons op een hogere rechtbank beroepen hadden, en hij dit niet weigeren kon. Toen brulde de ander als een leeuw, "Wilt gij dan niet, dat men deze booswichten zal straffen?"

"Ja, ik wil dat wel," zei de hoge geestelijke; "maar wij moeten vooraf raad verschaffen, en naar Parijs schrijven om te weten, of hun beroep recht is of niet."

Aldus beschermde God ons wonderbaar door hen, die ons vroeger veroordeeld hadden, en de leeuw was ons enige tijd een herder geworden, om ons voor de muil van andere leeuwen te beschutten. Hierin heeft God Zijn krachtig en vermogend werk aan onze ogen getoond, opdat wij al ons vertrouwen op Zijn goedheid en barmhartigheid zonden stellen, en zeker weten, aangezien de allerbeste Vader zulk een liefde en zorg voor ons draagt, dat er niet zulk een groot geweld des duivels of van de wereld bestaat, dat ons zou kunnen hinderen, en dat er geen haar van ons hoofd zal verloren gaan.

Zo moeten wij dan God hartelijk danken en prijzen voor zulk een verlossing, waarin hij ons wonderbaar beschermd heeft, ons leven te midden van de dood bewarende, en vele godvrezende lieden opwekkende van wie wij dagelijks grote verlichting naar het lichaam en troost der zielen ontvangen hebben.

Laat ons daarom vertrouwen en hopen op de Heere, Die ons alzo heeft bijgestaan, dat ons nimmer een ding ontbreken zal, en laat ons altijd aan Zijn goedheid denken, en al ons betrouwen daarop stellen, laat ons die prijzen en heerlijk maken. Wij hebben immers tot nog toe Zijn bijzondere genade en hulp in ons gevoeld, zodat de verschrikkelijke gevaren des doods, noch de liefelijke aangenaamheid des levens, die ons door onze tegenstanders voorgehouden werden, kracht hadden om ons wankelmoedig te maken, om het geloof op God en Christus niet zuiver en standvastig te behouden en te belijden. Laat ons dan ten enenmale ons op Zijn getrouwheid en hulp verlaten, Die bevolen heeft Zijn zaak, eer en heerlijkheid te beschermen, en laat ons Hem onze naarstigheid en ijverige dienst, met alle standvastigheid, getrouwheid en gehoorzaamheid bewijzen.

De belijdenis van het geloof, die Bernhardus Seguinus afgelegd, en daarna aan de rechters van Lyon schriftelijk overgegeven heeft, in Mei van het jaar 1552.

De Heilige Geest, sprekende door de mond van de Heilige Apostel Petrus, vermaant ons, dat wij altijd bereid zullen zijn tot verantwoording aan een iegelijk, die ons rekenschap afeist van de hoop, die in ons is, met zachtmoedigheid en vrees." Hij zegt ook door de mond van Paulus: "Dat men met het hart gelooft ter rechtvaardigheid, maar met de mond belijdt ter zaligheid." Aangezien het nu God behaagd heeft, dat ik in deze banden ben gesloten, niet om enige doodslag, dieverij, hoererij of andere dergelijke misdaden en schelmerij, die ik zou hebben gedaan; maar omdat ik, ondervraagd zijnde aangaande mijn geloof, sommige artikelen niet wilde toestemmen, waarover thans wordt getwist, en die niet voor waar wilde belijden, omdat zij tegen het Woord Gods en mijn geweten strijden, en terwijl ik het bevel van de Geest volgde, heb ik mij daarin beijverd. Aangezien ik nu in de tijd, toen men mij ondervroeg, niet geschikt mijn geschreven belijdenis kon overgeven, heb ik die, toen mij dit werd toegestaan, en God mij daartoe bekwaamheid gaf, opgetekend, opdat gij weten zoudt, dat het geen ijdel voornemen of hardnekkigheid is, welke ik onvoorzichtig in mijn hart opgevat en daarin bevestigd had, die mij zou belet hebben in deze artikelen van de godsdienst toe te stemmen; maar dat het is een vaste verzekering der waarheid en gewisheid van het hart, waardoor ik zeker weet, dat zulks ten enenmale tegen het Woord van God strijdt. Dit hoop ik, door Gods hulp, ordelijk in ieder stuk te bewijzen. Ik zal niet spreken over de zaken, die ik met allen, die christenen genaamd worden, gemeen heb, waarvan ik al de artikelen erken en belijd, welke daarin vervat zijn.

Wat vooreerst de vrije wil betreft, waarbij zij aan de mens toeschrijven, dat hij uit zichzelf goed en kwaad zou kunnen doen. Ik zeg, dat de mens, aangezien hij, zoals Paulus getuigt, na de val van de stamvader Adam vervloekt is, en een kind des toorns en van de dood, van nature niets anders vermag dan God vertoornen en zichzelf ven verdoemen. Want de Schrift betuigt, "dat het gedichtsel van 's mensen hart boos is van zijn jeugd aan," geneigd tot kwaad, en dat er niets goeds van kan komen; dat er onder de mensen niet een verstandig is, en naar God vraagt; dat zij allen samen goddeloos zijn geworden," en alzo van alle boosheid en ongerechtigheid vol zijn, dat alle gedachten en gevoelens der mensen voor God hatelijk zijn, dat de mens zo vol gruwelen is, dat hij de boosheid opslurpt als een vis het water, en ijdel is dan de ijdelheid zelf. Aangezien dit nu alles waar is, wat zou een mens uit zichzelf anders kunnen voortbrengen dan zonde, zoals een kwade boom kwade vruchten oplevert? Daarom kan geen mens, aangezien hij zodanig is, iets goeds, zelfs niet het allerminste, uit zichzelf doen, maar, het is nodig, dat God dit in hem werkt. Dus mogen wij dan van al het goede, dat God in de mens werkt, onszelf geen eer toeschrijven. " Want wat hebt gij," zegt Paulus, "dat gij niet ontvangen hebt? En, zo gij het ook ontvangen hebt, wat roemt gij, alsof gij het niet ontvangen had? Zo behoren wij dan de gehele eer van al het goede, wat wij doen, alleen aan God, van Wie het komt, toe te schrijven.

Het geloof is een heerlijk werk, maar het is een bijzondere gave van God." Wan niemand kan," zegt de Heere, "tot Mij komen, dan die de Vader trekt." En andermaal: "Niemand kan tot Mij komen, tenzij het hem van de Vader gegeven zij." Paulus zegt openlijk, "dat wij niet bekwaam zijn iets te denken, als uit onszelf, maar dat onze bekwaamheid uit God is; dat het God is, die in ons werkt het willen en het werken, naar Zijn welbehagen." Eindelijk, dat Hij het ook alleen is, Die, wat Hij in ons begonnen heeft, op de laatste dag volbrengt. Daarom is het begin, het midden en het einde onzer zaligheid aan God alleen toe te schrijven. Want van Hem is de oorsprong en de voortgang; tot Hem moet de uitgang van onze zaligheid uitlopen. Daarenboven zegt Jeremia: "Ik weet, o Heere, dat bij de mens zijn weg niet is: het is niet bij een man die wandelt, dat hij zijn gang richt." Op een andere plaats: "Bekeer mij, zo

zal ik bekeerd zijn." Ezechiël betuigt ook evenals David, dat dit het eigen werk des Heeren is, het hart te vernieuwen, en zijn hardheid te vertederen, zijn wet te schrijven in onze harten, en die zo te veranderen, dat zij van stenen vlezen harten worden; ook in de weg zijner geboden te wandelen, en de vrees van Zijn naam also in onze harten te prenten, dat wij nimmermeer van Hem wijken. Wanneer wij eenmaal in God geloven, en in de heiligheid des levens volharden, dan is ons dit niet ingeboren, maar het komt van God, en wordt tot het einde door Hem bewerkt. Voor wij geloven, kunnen wij niets anders dan zondigen, zoals de Apostel zegt: "Wat uit het geloof niet is, dat is zonde." Verder: Het geloof is een gave Gods." Zo zijn dan ook de goede werken en het eeuwige leven een gave van God, want zij vloeien uit het geloof als uit de bron en de oorsprong voort. Hieruit kan men genoeg verstaan, welke krachten en vermogens er in de mens te vinden zijn van de vrije wil, daar hij toch van zichzelf niets vermag te doen dan kwaad, en niets goeds kan beginnen, tenzij God het in hem werkt. Hetzij in de wil hetzij in gedachten kan de mens niets goeds ontvangen, wanneer hij in zijn eigen natuur blijft: maar, zoals ik boven bewezen heb, God werkt in hem, wekt in hem open volmaakt al wat goed en rechtvaardig is.

Van de rechtvaardigmaking geloof ik, dat de mens alleen gerechtvaardigd wordt door het geloof, dat door de liefde werkzaam is, zodat men aan de werken geen deel der rechtvaardigheid die voor God geldt, mag toeschrijven. Want gelijk het nodig is, dat een boom goed moet zijn, voor hij goede vruchten voortbrengt, also moet een mens door het geloof rechtvaardig zijn, voor hij enig goed werk kan doen. De persoon moet God eerst behagen voor Hij diens werk aanziet, of voor Hem dit behagen kan, zoals duidelijk is in het voorbeeld van Abel, die God eerst aanzag, voor Hij diens gaven aanzag. Zo is het dan het geloof alleen, dat ons voor God rechtvaardig maakt, en niet de werken, zoals Paulus in al zijn brieven bewijst, en vooral in die aan de Romeinen en Galaten, waarin hij al de eer van mensen uitsluit, en in de rechtvaardigmaking geeft hij alleen de prijs en eer aan de genade en de barmhartigheid van God. "Want is de rechtvaardigheid." zegt hij, "uit de wet, zo is Christus tevergeefs gestorven. Zij hebben allen gezondigd, en worden nu zonder de wet om niet gerechtvaardigd, uit Zijn genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is, Welke God voorgesteld heeft tot een verzoening door het geloof in zijn bloed. Maar deze rechtvaardigheid wordt ons geschonken als wij die uit het Evangelie, waar zij ons geopenbaard en voorgesteld wordt, door het geloof aangrijpen, en de vergeving der zonden wordt de gelovigen in de Zoon van God gegeven, want deze rechtvaardigheid is gelegen in de vergeving der zonden, die om niet geschiedt, als ons de zonden niet toegerekend worden, of niet in de tegenwoordigheid Gods worden gebracht, maar bedekt door Zijn barmhartigheid, zoals David de mens zalig roemt, "wien de overtreding vergeven, en de zonde bedekt is." Zo behoren wij dan, wanneer wij behouden en zalig willen worden, alle eigengerechtigheid der werken, en het vertrouwen daarop, ten enenmale te verwerpen, en alleen te steunen en te betrouwen op de rechtvaardigheid des geloofs, opdat wij genade bij God verkrijgen. Dit willen wij alleen in ootmoed op prijs stellen, en al de hoop en het betrouwen van onze zaligheid alleen gevestigd en gegrond houden op de barmhartigheid van God. Wij mogen de Farizeeër niet navolgen, maar de tollenaar, opdat wij, arm aan eigen gerechtigheid, ootmoedig de toevlucht nemen tot Zijn genade en barmhartigheid, die rijk is in barmhartigheid. Laat ons het voorbeeld der Joden niet navolgen, die, toen zij hun eigen rechtvaardigheid poogden op te richten, aan de rechtvaardigheid van God niet onderworpen waren."

Omtrent de doop geloof ik, dat hij ons tot een inlijving is in de gemeente, gelijk de Joden de besnijdenis was; dat de macht, om die te bedienen, de Apostelen gegeven is, toen ei, geboden werd, dat zij zouden heengaan, leren en dopen in de naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes. Die nu aan het water, dat God tot het sacrament ingesteld heeft, iets anders toevoegen, zoals speeksel, zout en andere dergelijke nietigheden, menen dat Johannes de Doper en ook Christus Jezus zelf, niet wijs genoeg waren om die in te stellen, want van

zout of van gewijd water vindt men in het Nieuwe Testament nergens gesproken, maar wel dat Johannes de Doper in de rivier de Jordaan doopte, en dat Filippus de kamerling van de koningin van Ethiopië, in het eerste water, wat hij vond, heeft gedoopt. Daar dit nu slechts zuiver water was, en een goed voortbrengsel van God, en tot zulk een Goddelijk gebruik geheiligd, waartoe was het dan nodig, andere dingen daarbij te voegen, die alleen ten onnutte en bederf daarbij gevoegd zijn?

Ook de mening, dat de kinderen, die voor de doop sterven, verdoemd zouden zijn, of van Gods aangezicht verworpen, hetwelk een zware veroordeling is, acht ik vals en goddeloos, want aldus wordt de macht van God beperkt, alsof Hij op geen andere wijze kan zalig maken, dan Hij ingesteld heeft, en alsof de zaligheid aan de tekenen en vergankelijke stoffen verbonden ware, daar men toch veel meer de belangrijke beloften behoort aan te merken, waar God eerst aan Abraham en diens zaad, daarna ook allen gelovigen, die Abrahams nakomelingen zijn, belooft hun God te zijn. Daarom zegt Paulus, dat de kinderen der gelovigen heilig zijn, ook als zij zich nog in het lichaam der moeder bevinden, want Jeremia en Johannes de Doper, van wie wij niet lezen, dat zij gedoopt zijn, zijn nochtans van zulk een heiliging niet verstoken geweest. Hoewel dan God dit sacrament heeft ingesteld, om langs deze weg de kinderen in zijn gemeente op te nemen, en alzo tot de zaligheid te brengen, is het nochtans niet zulk een noodzakelijke wet, alsof God hen niet zou kunnen of willen zalig maken, wie Hij de weldaad van dit licht en het leven niet zo lang gegeven heeft, om het sacrament van de doop te kunnen ontvangen en gebruiken.

Het avondmaal is een sacrament door de Heere in Zijn gemeente ingesteld, waarin Hij jegens ons, die Zijn huisgezin zijn, het ambt en de betrekking van een goed huisvader aanneemt, voedende niet alleen onze lichamen, maar ook onze zielen met Zijn vlees en bloed, waarin de gezonde spijs van onze zielen gelegen is. Daarmee worden wij dan waarachtig gevoed, als wij de ogen onzes harten naar de hemel opslaan, om alzo Christus Jezus te aanschouwen, Die aan de rechterhand Gods des Vaders zit, en als wij de weldaad van onze verlossing bedenken waarin Hij Zich tot een offerande voor onze zonden opgeofferd heeft. Zo zijn wij dan zo zeker het vlees en het bloed van onze Heere deelachtig, als wij door het geloof het brood en de wijn, als gedenkteken en zinnebeelden van het geestelijke voedsel, wat de ziel aangaat, gebruiken en ontvangen, en geloven dat de Heere Christus, Die voor ons gekruisigd en gestorven is, niet minder gegeven en meegedeeld wordt, dan het brood door de dienaar de gelovigen wordt uitgereikt. Daarom verwerp ik ten enenmale de verandering of transsubstantiatie zoals deze instelling des Heeren geheel vals en door de satan en bedrieglijke geesten uitgevonden, en tot grote schade en verderf in de christelijke gemeente is ingevoerd. Want het brood kan geenszins het lichaam van Christus Jezus zijn, dat, zoals wij in onze artikelen van het geloof belijden, en door de Heilige Geest in de Heilige Schrift onderwezen worden, na de opstanding in de hemel is ontvangen, en met grote eer geplaatst aan de rechterhand van God de Vader, Hij is ook niet meer met het lichaam op de aarde, en zal ook niet eerder wederkomen, dan om de levenden en de doden ten oordeel te roepen. Zo kan ook de natuur van het lichaam, noch de tekenen en de sacramenten zodanige verandering, of lichamelijke tegenwoordigheid van Christus in het brood, ondergaan, want een waarachtig lichaam kan op een tijd niet meer dan aan een plaats zijn. Maar het lichaam van Christus; al is het met heerlijkheid en onsterfelijkheid bekleed, en de zwakheid des vleses niet meer onderworpen, die Hij om onzentwil had aangenomen, behoudt nochtans de natuur van het lichaam, zodat het naar zijn uitgebreidheid een zekere plaats beslaat, en niet op dezelfde tijd hier en daar op verscheidene plaatsen verspreid is.

Daarenboven, aangezien het lichaam van Christus verheerlijkt is en geheel onverderfelijk, en het brood langzamerhand bederft, welke verandering of herschepping kan er dan geschied zijn? Verder, de aard van een teken getuigt, dat er nog iets anders moet bestaan, waardoor het een teken is, namelijk, dat dit zichtbaar en tastbaar is, maar dat het voorwerp van nature en

hoedanigheid geheel anders is en onderscheiden, hoewel het in enig opzicht gelijk is aan het teken. Daarom, gelijk het water in de doop in het bloed van Christus, waarmee wij gewassen worden, niet veranderd wordt, zo kan ook het brood in het avondmaal in het vlees van Christus niet veranderd worden aangezien van beide sacramenten enerlei reden is, en de aard der tekenen en zinnebeelden meebrengt, dat zij in het wezen onderscheiden moeten zijn van die dingen, welke zij uitdrukken en betekenen.

Geenszins kan ik ook prijzen de goddeloze gewoonte en lasterlijke vermetelheid, waardoor zij het avondmaal des Heeren verminkt hebben, en het een deel aan de leken ontnomen en geroofd. Want het strijdt met de instelling des Heeren, Die gewild heeft, dat zij allen uit een beker zouden drinken, en het strijdt ook met de getuigenis van Paulus, die zegt, dat hij aan de Corinthiërs geleerd had het avondmaal te vieren, zoals hij het van de Heere ontvangen had. De Heere toch, toen Hij beide tekenen instelde, wilde daarmee Zijn onverdeelde en gehele gemeenschap tonen. Daarom is het niet nodig, om het lichaam en het bloed van Christus deelachtig te worden, dat deze in de stoffen besloten zijn. Want, ofschoon het lichaam van Christus in de hemel is, nochtans zijn wij, - door het geloof, dat alle onderscheiden zaken in zich bevat en begrijpt, en wel door de kracht des Geestes, Die zulke dingen bijeenvoegt, - dit alles deelachtig. Zo zijn dan de woorden: "dit is Mijn lichaam" figuurlijk te verstaan, evenals het lam het Pascha of *de doorgang des Heeren* genoemd wordt, en de steen *Christus*, daar zij alleen tekenen waren der vorige dingen, waaraan zij herinnerden, of van de toekomstige dingen, die zij op heerlijk zinnebeeldige wijze beduiden en voorbeeldden.

Aangaande de mis, die zij beweren, dat door Christus is ingesteld, en een offerande is voor levenden en doden, betuig ik, dat zij vals is en geheel strijdt met Woord van God. Want de verordening van Jezus Christus vermaant ons geheel anders, welke beveelt te eten en te drinken, en niet, dat wij Hem Gode tot een offerande moeten opofferen. Daarenboven komt het ambt om te offeren geen sterfelijk mens toe, maar eigenlijk en alleen Christus, hetwelk Hij ook gedaan heeft, zoals de Apostel zegt, Hebr. hoofdstuk 9: "Hij heeft Zichzelf eens opgeofferd, en met deze offerande heeft Hij de zijnen in eeuwigheid geheiligd." Nu deze offerande volbracht is, is er geen andere, offerande meer nodig. Want daarom is Hij tot een priester gesteld, naar de ordening van Melchizédek, opdat Hij in Zijn ambt en ere geen medegenoot en navolger hebben zou. Zo wordt dan Christus van Zijn eer des eeuwige priesterschaps beroofd, wanneer het recht van offerande te doen anderen bevolen wordt, wie dit offeren toegelaten wordt te herhalen, te vernieuwen, te bevestigen en andere lieden op te dragen. In een woord: "Niemand behoort," zoals de Apostel zegt, Hebr. h. 5, "die eer zich toe te eigen, tenzij hij daartoe van God geroepen wordt", maar wij lezen niet, dat er iemand anders tot zulk een eer geroepen is dan Christus Jezus. Daarenboven, aangezien de beloften, die in deze woorden begrepen zijn: "Dat is mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt," alleen betrekking hebben op hen, die het sacrament ontvangen, zo kan het nut en de kracht de doden niet ten goede komen, die in deze gemeenschap niet begrepen zijn. Daarom bestaat ook de vrucht der missen, die zij willen, dat de doden zou toekomen, in het ijdel en opgeraapt vagevuur, tegen het zuivere Woord van God voortgebracht, hetwelk ons leert, dat er geen andere reiniging is dan het bloed van Jezus Christus.

Zie hier, wat ik geloof en omhels aangaande de artikelen van het geloof en van de godsdienst, waar hedendaags zo over wordt getwist. Hierin zult gij gemakkelijk zien, dat het geen eigen mening is, wat ik betuig, maar dat ik het naar de genade, die God mij gegeven heeft, alles met Zijn heilig Woord betuig en bevestig. Wilt gij nu die verachten en verwerpen, en voortgaan om mij als een ketter te veroordelen, zoals gij reeds vroeger gedaan hebt, ziet dan toe, hoe gevaarlijk het is aldus tegen hem te handelen, die u het zuivere Woord van God voor ogen stelt. Maar ik beveel de gehele zaak de almachtige God aan, Die er mij toegeroepen heeft, en beveel die in Zijn handen, Hem biddende, dat Hij mij geduld en standvastigheid

geve, opdat ik niet alleen met een goed gemoed, maar ook gewillig verdraag, wat Hij mij om Zijns Naams wil zal willen opleggen. Hem zij de eer en heerlijkheid in eeuwigheid. Amen.

De belijdenis van het geloof, die Petrus Naviherus voor de rechters te Lyon afgelegd en daarna schriftelijk overgegeven heeft, in mei van het jaar 1552.

Aangezien alle christenen bereid moeten zijn rekenschap te geven van de hoop, die zij hebben, aan ieder die daarnaar vraagt, met alle bescheidenheid, zachtmoedigheid en eerbied, zo heb ik, mijn heren, daar ik wegens mijn geloof ben ondervraagd, gedacht, dat het mij befaamde op uw vragen te antwoorden. En, daar ik gevoel, dat ik in de Heilige Schrift niet zo ervaren ben, om dit te kunnen doen, zoals de belangrijkheid en waardigheid der zaak wel zou vereisen, begeer ik en bid u, het mij ten goede te houden, wanneer ik u in alles niet geheel voldoe. Nochtans meen ik, dat ik niets leren zal dan wat met Gods Woord overeenkomt, zoals alle gelovige lieden dit wel verstaan zullen, en gij ook zult kunnen erkennen.

Vooreerst geloof ik in een onsterfelijke, onzienlijke God, drie onderscheiden Personen, Vader, Zoon en Heilige Geest, Die van een en gelijke hoedanigheid en Wezen zijn. Tot die kennis van God kan de mens van nature niet komen, omdat hij in Goddelijke zaken blind is, en er niet over kan oordelen, zoals Paulus zegt: "De natuurlijke mens begrijpt niet de dingen die des Geestes Gods zijn; want ze zijn hem dwaasheid, en hij kan ze niet verstaan, omdat zij geestelijk onderscheiden worden." Want de eerste mens, toen hij zich van God gekeerd en vervreemd had, is derwijze tot de slavernij der zonden vervallen, dat hij daaronder verkocht en als een slaaf gehouden wordt. Opdat hij nochtans geen verontschuldiging zou kunnen voorwenden, is in zijn hart de getuigenis gelaten, waardoor hij weten kan, dat er een God is. Maar zover is hij ervan verwijderd, om tot de rechte kennis van God, die er is door Christus Jezus, te kunnen komen, dat Hij hem alleen erkent als een rechtvaardig Rechter over hen, die Hem hebben vertoord.

Zo zeg ik, dat de mens een algemene wetenschap en verstand bezit, en wel in zijn hart van nature, opdat hij niet onschuldig zou zijn. Maar de kennis, die wij hebben door Christus Jezus, door Wie wij Hem een Vader mogen noemen, kan de mens in geen dele bezitten. Om hem te kennen, is het nodig, dat Hij ons de ogen opent, en ons hart also verandert, dat het van een stenen een vlezen hart worde, en daarin Zijn Woord prent. Maar al dit goed komt alleen van God en niet van de mens, zoals Augustinus betuigt: "Want naardien," zegt hij, "de mens door de zonde zichzelf van God gekeerd heeft, zo is het alleen de genade Gods, die hem bekeren en terugbrengen kan, en alzo in de gehoorzaamheid en de liefde van Zijn naam behouden."

Daarenboven geloof ik, dat de mens niet gerechtvaardigd kan worden dan alleen door het geloof, hetwelk een gave Gods is, zonder hetwelk alles zonde is wat de mens doet. Maar, nadat hij de gave van verkregen, zo is Gode alles aangenaam, wat hij doet, en hij wordt door dit geloof voor God rechtvaardig geacht. Dit geloof is ook in de mens niet leeg en dood, maar levend en krachtig, en brengt vruchten voort, die de Geest Gods waardig zijn, Die in hem woont. En, wanneer God deze vruchten verzegelt en beloont, dan doet hij dit alleen uit Zijn genade, niet om enige van onze verdiensten, want van nature kunnen wij niets goeds doen. Als God dan de goede werken, die in ons zijn, kroont, dan kroont Hij niet wat ons toebehoort, maar alleen wat Hij ons door Zijn Geest gegeven heeft. Wat Jakobus in het 2de hoofdstuk zegt van de werken, weet u zeer goed, dat hij van hen spreekt, die meenden, dat zij het geloof hadden, wat zij met geen werken, die het geloof waardig waren, toonden. Daarom, wie geloof voorwendt, dat van goede werken is vervreemd, dwaalt; want het geloof kan veel minder zonder goede en godvruchtige werken bestaan, dan een goede boom zonder goede vruchten.

Ik geloof ook, aangezien God een Geest is, onsterfelijk en onzichtbaar, dat men Hem niet door enige verderfelijke dingen mag of behoort te dienen, maar alleen in geest en in waarheid. Daarom, die Hem door beelden en gelijkenissen voorstelt, en Hem daarin dient, hij

handelt tegen Zijn gebod, dat van deze verering gegeven is, zoals blijkt Exod. 20. Die zich ook voor enig beeld neerwerpt, knielt of buigt, en dit enige eer bewijst, hij dient een afgod. Want zoals Paulus zegt, 1 Kor. 8 vs. 4: "Een afgod is niets in de wereld." In het 5de hoofdstuk van Johannes eerste brief vermaant hij ons nadrukkelijk, dat wij zulke beelden moeten vlieden. Men moet ook geen uitvluchten zoeken, door te zeggen: wat de beelden aangedaan wordt, geschiedt niet om hunnentwil maar om zijnentwil, die het beeld voorstelt. Augustinus zegt: "De afbeeldingen trekken de harten der mensen meer van de hemel, dan zij die hemelwaarts wijzen of sturen; omdat wij deze zo zien voorgesteld en naar onze gelijkenis gemaakt, hebbende ogen, mond, oren, armen en een, menen wij, dat zij wat heiligs moeten zijn, en wij hangen hen alzo aan met grote dwaling." Dezelfde Augustinus zegt: "dat het goddeloos is in de tempels der christenen enige geschilderde menselijke beelden, gelijkenissen of figuren op te hangen, en dat het onbehoorlijk is, enige beeltenissen van God te hebben." Op een andere plaats zegt hij: "Alle beeltenissen zijn door het Evangelie verworpen, vergeten en als begraven."

Van de verering der heiligen na hun dood wordt in de Schrift geen melding gemaakt, en wij vinden geen gebod om hun hulp en voorbedding te begeren; maar alleen, dat wij tot God zullen gaan door Jezus Christus, Die alleen onze Voorbidder en Beschermmer is, en ons niet beveelt tot Petrus of tot Paulus de toevlucht te nemen, maar in Matt. 11, vs. 28 roept Hij hen allen goedertieren tot zich, die door benauwdheid verdrukt zijn, en Hij belooft hun verlichting en rust. Daarna, in Johannes hoofdstuk 14, 15 en 16, belooft Hij ons met vele woorden, dat ons de Vader geven zal, wat wij in Zijn naam begeren. Van andere namen of voorbedding van heiligen wordt zelfs niet gesproken. Augustinus schrijft, "dat onder hen, die dit menselijk vlees aangenomen hebben, Jezus Christus alleen voor ons bidt," Op een andere plaats zegt hij, "dat het gebed, hetwelk niet alleen door Christus geschiedt, de zonde niet kan uitroeien, maar veel meer tot zonde strekt." Eindelijk, wanneer Godvruchtige lieden des Ouden Testaments iets van God begeerden, voorstellende en gedenkende de naam van Abraham, Izak en Jakob, dan doen zij dat, door te denken aan de beloften Gods, die de Aartsvaders gedaan zijn.

Aangaande de doden gebiedt Paulus ons, 1 Thess. hoofdstuk 4, dat wij ons over hen niet moeten bedroeven, evenals de heidenen en ongelovigen, die geen hoop hebben weer te zullen opstaan. De Apostel gebiedt niet, dat wij voor hen zullen bidden, wat hij zeker niet zou verzuimd hebben, wanneer hij gedacht had, dat het hun zo nodig en onontbeerlijk zou geweest zijn, als het volk nu gewoonlijk zegt en gelooft. Augustinus zegt, "dat de geesten der doden niet toekomt, dan wat zij in hun leven gedaan hebben." En hebben zij het niet gedaan, terwijl zij hier leefden, zo komt het hun, nu zij dood zijn, in het geheel niet toe. Daarenboven, wanneer men hen tot hun zaligheid met gebeden kon helpen, dan zou Christus niet meer dan de helft van onze verlossing volbracht hebben, en de andere helft zouden wij moeten volbrengen. Maar, het is duidelijk en zeker, dat Hij geheel en volmaakt het handschrift, heeft uitgewist, waarmee wij aan de duivel verbonden en onderworpen waren. Petrus bewijst in zijn 1e hoofdstuk, "dat wij niet door zilver of goud, maar door het dierbaar bloed van het onbevleete Lam Jezus Christus verlost zijn, en dat er in geen andere naam zaligheid is."

Chrysostomus zegt: "Als men barmhartigheid van God begeert, geschiedt het daarom, opdat er over de zonde geen onderzoek zou plaats hebben, en niet geoordeeld zou worden naar de gestrengheid van Gods rechtvaardigheid; want, waar barmhartigheid is, daar is geen hel meer, noch onderzoek, noch gestrengheid, noch straf."

Daarom, zij, die eens barmhartigheid door Jezus Christus verkregen hebben, behoeven, wanneer zij dit leven hebben verlaten, geen reiniging meer, en hun wacht ook geen smart of ellende, maar zij worden, vrij van alle rampen, overgebracht in het eeuwige leven en in de eeuwige blijdschap. Het bidden voor de doden vindt men in de boeken van de Makkabeeën,

en u weet toch, dat die boeken niet opgenomen zijn in de Heilige Schrift, zoals Hiëronymus bewijst.

Twee sacramenten vinden wij in de christelijke gemeente door Jezus Christus ingesteld: de doop en het heilige avondmaal. De doop is een sacrament der boete of van de verbetering des gemoeds, en als een inlijving in de gemeente Gods, en een inplanting in het lichaam van Jezus Christus. In dit sacrament wordt ons de vergeving der zonden voorgehouden, zowel van de gedane als die nog te doen zijn, welke ons alleen de dood van Jezus Christus geheel en volkomen heeft verworven. Daarenboven wordt ons daarin aangeduid en bewezen de afsterving van ons vlees en de vernieuwing tot een goed, godzalig leven, wat samen door het water, over het kind uitgestort, wordt afgebeeld, waarin een heerlijk en uitdrukkelijk teken des Heilige Geestes gelegen ligt, die de smetten van onze zonden afwast en reinigt. En zo worden wij vermaand, om, zoals de machtige Farao in de Rode zee verdronken is, ook alzo onze oude adam, en al wat wij van hem hebben, ten onder te brengen en als te verdrinken; en evenals het water op het kind gegoten wordt, niet opdat het daaronder blijven zou en smoren, maar opdat het zou leven, dat wij ook alzo moeten wandelen in nieuwigheid des levens, voortaan niet voor onszelf leven, maar voor Christus Jezus, met Wie wij alzo zijn verenigd. Niets anders leest men, dat door Christus aangaande dit sacrament is ingesteld of bevolen, dan de wijze waarop men dit in de gemeente bedient, hetwelk men in de Naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes aan het sacrament toevoegt.

Aangaande de olie en andere plechtigheden, daarvan leest men in de Schrift niets. Wij kunnen het ook niet goedkeuren, dat men de uitwendige doop, die door het water geschiedt, zo noodzakelijk tot de zaligheid acht, alsof zij, die de doop niet ontvangen hebben, niet zalig kunnen worden; wij noemen dit een goddeloos gevoelen. Want op deze wijze zou de genade Gods aan die uiterlijke dingen alzo uw gebonden zijn, alsof zij zonder hulp daarvan geen zaligheid zou kunnen schenken. Wel lezen wij in het Oude Testament, dat de besnijdenis, welke een afbeelding van de doop is, die toen op de achtsten dag werd volbracht, dikwerf verzuimd werd buiten de schuld van de ouders of zonder gevaar voor het kind. Dat zelfde kunnen wij evenzeer van de kinderen der christenen zeggen en aannemen, want de sacramenten van het Nieuwe Testament hebben niet meer kracht dan de sacramenten van het Oude Testament gelijk Paulus genoegzaam bewijst 1 Cor. hoofdstuk 10, als hij zegt, "dat de vaders dezelfde geestelijke spijs met ons gegeten hebben, en dezelfde geestelijke drank gedronken." En, ware er ook enig onderscheid in deze sacramenten, dan was dit aan de tijd en aan de sacramenten zelf toe te schrijven. Want de sacramenten van het Oude Testament betoonden de hoop in Christus, de toekomstige Zaligmaker; de onze bewijzen, dat Hij gekomen is, zoals ook Augustinus zegt. Hetzij echter daarom verre van ons de sacramenten te verachten.

Zo zijn ook de kinderen der gelovigen in de belofte begrepen, waarin God verzekert, dat Hij een God wil zijn van de ouders, van hun kinderen en hun nakomelingen tot in het duizendste geslacht, en zij zijn ook, zonder enige twijfel de zaligheid deelachtig, welke door God, Die niet liegen kan, is beloofd. Want Ambrosius zegt: "Het is duidelijk genoeg, dat de Heilige Geest zonder oplegging der handen is gegeven, en dat hij, die niet gedoopt was, vergeving der zonden verkregen heeft; maar, die de gave van de doop heeft ontvangen, hij is met het zichtbare teken gedoopt." En Augustinus zegt: "dat de heiligmaking soms plaats heeft en gevonden wordt zonder het zichtbare sacrament; en dat het uitwendige wel eens bestaat zonder de inwendige heiliging. Daarom zeg, ik en besluit, dat de uitwendige doop, die door water geschiedt, niet nodig is tot zaligheid, en dat de mens door de hulp van het water niet zalig wordt, maar door de getuigenis van het geweten, welke het water afbeeldt, van de vergeving der zonden, ons door de dood van Jezus Christus verworven, welke wij deelachtig moeten zijn, of wij moeten verloren blijven.

Voorts zullen wij spreken van het andere sacrament, van het Heilige Avondmaal, dat, zoals de vier Evangelisten en Paulus 1 Kor. hoofdstuk 11 getuigen, de Heere Jezus, Christus in de nacht waarin Hij leed, heeft ingesteld. Hij nam toen het brood, brak het, en gaf het Zijn discipelen, zeggende: "Neemt, eet, dat is mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt." Toen Hij gedankt had, nam Hij ook de beker, en zei: .Dat is het Nieuwe Verbond in Mijn bloed; drinkt allen daaruit. Zo dikwijls als gij dit doet, zo zult gij de dood des Heeren verkondigen, totdat Hij komt."

Dit is de inzetting van het heilige avondmaal, waaruit gij vooral zien kunt, hoe het gebod, om uit de beker te drinken, is overtreden, wanneer men die aan het volk weigert. Al de oude leraars hebben eenparig en openlijk bevolen, dat allen de beide delen van het sacrament moesten gebruiken, namelijk het brood en de wijn, opdat zij alzo het lichaam en het bloed des Heeren deelachtig zouden worden. Johannes Chrysostomus zegt, "dat het met dit sacrament niet is als onder de oude wel, waar de priesters een onderscheiden deel van het volk namen. Maar in het sacrament der dankzegging heeft het volk alle dingen met de priesters gemeen; want hetzelfde lichaam en dezelfde drink beker wordt ieder aangeboden." Gelasius, bisschop van Rome, heeft ook bevolen, dat men hun, die anderen de drinkbeker onthielden, het sacrament geheel moest weigeren. Want hij zegt, dat de scheiding van deze verborgen heden zonder grote kerkroof niet kan geschieden.

Doch laat ons nu spreken over hetgeen men in dit sacrament op het oog heeft. Gij zegt, dat men daarin het lichaam en bloed van Jezus Christus ontvangt.

Dat belijd ik ook; maar laat ons nu eens zien hoe. U zult immers toch niet loochenen, dat wij Christus Jezus op geen andere wijze tot zaligheid deelachtig kunnen worden, dan door het geloof, want, aangezien het geen lichamelijk voorwerp is, zo is het niet betamelijk om Jezus Christus te ontvangen en te eten dat wij onze tanden van de mond meebrengen, maar alleen de geest en de ziel, die naar zulke zalige spijs hongerig zijn. Dit geschiedt slechts door het geloof, waardoor wij alleen Jezus Christus tot onze zaligheid ontvangen. Het werk en de bediening van het geloof is: geloven en vertrouwen. Zo wie dan in Jezus Christus gelooft en op Hem vertrouwt, die eet Hem in de geest. Ik denk daar eveneens over als Augustinus, die zegt, *dat wij geen tanden en buik behoeven te gebruiken, maar, wanneer wij slechts geloven, dan hebben wij gegeten.*

En het besluit der boete luidt evenzo. Daarom is dit zijn mening en gevoelen, dat, zo wie gelooft, dat Jezus Christus neergedaald is van de hemel, Hij voor hem geleden heeft, gestorven is, en door Zijn dood hem van de eeuwige dood verlost heeft, en een erfgenaam van de hemel heeft gemaakt, ook gelooft, dat Hij is opgestaan, ten hemel gevaren, van waar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden, dat deze geheel, zeg ik, Jezus Christus deelachtig is, Zijn vlees eet en Zijn bloed drinkt; en op deze wijze, zoals Augustinus zegt, 'woont Christus in ons en wonen wij in Christus'. Want de ware gemeenschap, die wij met Hem hebben, is die welke door het geloof geschiedt, want de vereniging en gemeenschap, dat Christus een zoon van Adam is geworden, en zichzelf met het gehele menselijke geslacht verenigd heeft, en de waarachtige mensheid aangenomen, zou ons in geen dele baten, wanneer er geen andere geestelijke vereniging, die door het geloof geschiedt, aan ware toegevoegd, waardoor wij alleen wedergeboren en onder het aantal kinderen Gods worden opgenomen, welke zij alleen deelachtig worden, die van God uitverkoren zijn, en in Christus geloven. Daarom is mijn gevoelen en mening, dat het vleselijk eten van het natuurlijke lichaam en bloed van Jezus Christus, waarin zij zeggen, dat het brood en de wijn veranderd worden, geenszins in het avondmaal geschieden kan. Maar ik geloof, dat Hij zit ter rechterhand van God de Vader, wanneer het hoofdartikel van ons algemeen geloof en de geschiedenis van Zijn hemelvaart mij niet bedriegen, gelijk die mij trouwens niet bedriegen kunnen. Maar door dit zinnebeeld worden wij alleen vermaand, dat, gelijk onze lichamen niet brood en wijn gevoed en onderhouden worden, alzo dan ook onze zielen met het vlees en

bloed van Jezus Christus gevoed, onderhouden en versterkt worden, als wij dat door het geloof en in de geest ontvangen.

Doch, opdat dit meer openlijk betoond en bewezen worde, laat ons dan letten op de ware betekenis der woorden van Christus. Hij zegt: "Dit is mijn lichaam." Och, laat ons hier niets van het onze bijvoegen, maar alleen ons geweten raadplegen. Tertullianus legt deze woorden aldus uit: "Dat is het teken en beeld van mijn lichaam." Augustinus zegt: "De Heere heeft niet, getwijfeld om te zeggen: "Dat is mijn lichaam; ofschoon Hij niets anders uitdeelde dan een teken van zijn lichaam." En daarna: Jezus Christus heeft, Judas met de discipelen aan de maaltijd ontvangen, aan wie Hij het teken en het beeld van, Zijn lichaam voorgesteld en gegeven heeft." Ja, al de oude leraars gevoelen en zeggen hetzelfde. Irenaeüs zegt: "Het aardse brood, dat de zegen van God ontvangt is nu niet meer gewoon brood, maar het brood der dankzegging, bevattende twee dingen, waarvan het een aards en het andere goddelijk is." Zo ook Augustinus, als hij van dit sacrament spreekt, zegt: "Gelijk het knechtelijke zwakheid is, de letter geheel te volgen, en de tekens te nemen voor de dingen, die zij betekenen, zo is het ook een schadelijke dwaling, de tekens als overbodig te beschouwen."

Mocht u dit echter nog niet genoeg zijn, laat ons dan deze zaken nog wat dieper inzien. Gij belijdt immers, dat het avondmaal van Christus een sacrament is? Laat ons dan nu alleen nagaan wat toch een sacrament is. Augustinus zegt: "Een sacrament is een teken van een heilige zaak of een zichtbaar teken van de onzichtbare genade." Zo kan het dan zelf niet zijn wat het betekent, want dan zou het niet langer de natuur of de naam van het sacrament mogen hebben. Maar het avondmaal is een sacrament en een zodanig teken, dat iets aanduidt, doch alzo, dat hetgeen, wat daarmee betekend en aangewezen wordt, waarlijk uitgedeeld en gegeven wordt aan hen, die dat door het geloof ontvangen, en anders niet. Daarenboven weet gij wel, dat het woordje is dikwerf in de Heilige Schrift in plaats van het woord "betekent" wordt genomen, zoals Genesis, hoofdstuk 41: "De zeven koeien en de zeven aren zijn zeven jaren. De steenrots was Christus. Johannes is Elias." Ik denk wel, dat gij allen mij wel toestemt, dat men deze plaatsen moet verklaren met het woord betekent. Wat zou ons nu beletten, hetzelfde te doen met deze woorden van Jezus Christus, bovenal, omdat de oude leraars dit ook zo hebben verklaard.

Eindelijk. Wanneer zij zeggen, dat de verandering van het brood en de wijn in het lichaam en bloed van Jezus Christus op wonderdadige wijze geschiedt, dan hebben zij daartoe geen belangrijke redenen. Want welk wonder zoudt gij uit de gehele Schrift kunnen bijbrengen, dat niet zo openbaar was, dat allen, die het zagen en hoorden zich daarover verwonderden? Zoals over de wonderen, die Mozes in Egypte deed. Maar in het avondmaal zien wij niet, dat het brood en de wijn veranderd worden, en een andere kleur of smaak krijgen, waarover wij ons zeer zouden moeten verwonderen. Zo is er dan geen wonder in. Gij zegt, dat men het geheel door het geloof moet begrijpen, waardoor aan de woorden van Jezus Christus niet te twijfelen valt, door wier kracht deze diepe verborgenheden verstaan worden. Ja, ik geef u daarin gelijk. Doch het blijft nochtans mijn mening en gevoelen, dat het geloof zo grof en vleselijk niet is, dat het in deze verborgenheid iets vleselijks of aards ziet of geniet, want het is een waarachtige hemelse en geestelijke verborgenheid. Zo moeten wij dan daarbij niet denken, dat het met de aarde of het vlees gemeenschap heeft, en wij mogen, zoals in de eerste Canon van de Niceese kerkvergadering besloten is, onze ogen niet op het brood en de wijn vestigen, welke ons in het avondmaal worden uitgedeeld, maar onze ogen des harten, des geestes en van het geloof moeten wij naar de hemel verheffen, om het Lam te aanschouwen, dat eens voor ons opgeofferd is, en geplaatst is aan de rechterhand van God.

Ik bid u, in de Naam van God, zelf te bedenken of het niet zo is. Het is u ook wel bekend, dat de Canon van de transsubstantiatie of verandering geen anderen oorsprong vroeger had dan van Paus Gregorius de zevende. Dat dit sacrament door de oude Godzalige leraars een

sacrificium of offerande werd genaamd, geschiedde ter gedachtenis van de allerhoogste en eeuwige offerande, die Jezus Christus aan het kruis eens voor onze zonden heeft volbracht.

Het is ook genaamd Eucharistia, dat is, dankzegging, welke offerande ons alleen bevolen is Gode op te offeren; zoals in de brief aan de Hebreëen de vrucht der lippen, en door David een benauwd en verootmoedigd hart offeranden genaamd worden. Alle andere offeranden zijn door Jezus Christus afgeschaft, die zichzelf Gode de Vader eenmaal heeft opgeofferd, en niemand kan Hem dus meer opofferen.

In de gehele instelling van het heilige avondmaal en in de gehele Schrift vindt men nergens van de mis of van haar instelling gesproken, waaraan men thans zo grote waarde hecht. Daarom weet ik niet, welke reden zij er voor hebben, die zeggen, dat Jakobus te Jeruzalem de eerste mis gedaan heeft. Anderen zeggen, dat zij het eerst bediend werd door Petrus te Antiochië. Weer anderen zeggen, dat zij afkomstig is van Gregorius, en nog anderen van Ambrosius. Men vindt dus hier geen zekerheid om de waardigheid van de mis te bewijzen, die zij onder de grootste en belangrijkste artikelen des christelijken geloofs willen rangschikken. Paulus zegt, dat hij de Corinthiërs overgeleverd heeft, wat hij van de Heere ontvangen had, en er is geen twijfel aan, of de andere Apostelen hebben dit ook gedaan. Maar zeker is het, dat de Heere Jezus de mis nooit heeft ingesteld. Wanneer nu Petrus en Jakobus die hebben ingesteld, volgt er uit, dat zij geen getrouwe dienaars noch Apostelen van Jezus Christus geweest zijn, aangezien zij dan anders onderwezen en verricht zouden hebben, dan hun van hun Heere en Meester onderwezen en bevolen was, wat men toch van hen niet denken kan. Mij dunkt, dat gij wel weten zult, dat de mis haren oorsprong heeft uit de gewoonte van de oude gemeenten, waarin sommige psalmen gezongen werden of enige hoofdstukken van de Heilige Schrift gelezen, terwijl het volk samen kwam. En wat nu geofferd wordt, is afkomstig van de inzamelingen, die de ouderlingen of diakenen voor de armen deden. Ziet nu toch eens, welke grote veranderingen in dit alles hebben plaats gehad.

Voorts heb ik over geen andere sacramenten gesproken dan over deze twee, waarvan ik weet, dat zij door Christus ingesteld en verordend zijn. Want voor het vormsel, de oplegging der handen en het laatste oliesel, zie ik geen ware reden, waarom men die zou behouden, aangezien de gave om wonderen te doen, om welke zij waren ingesteld, nu heeft opgehouden. Want gijlieden geeft toch de Heilige Geest niet uit, daar Hij alleen een Gave van God is, zoals Ambrosius schrijft; en met uw olie maakt gij geen zieken gezond, zoals de Apostelen deden, maar gij geeft daarmee veel meer een bewijs van het sterven, of van een dodelijke ziekte.

Ik geloof ook, dat de heilige kerk geen ander hoofd heeft dan Christus Jezus, Wiens leden alle gelovige mensen zijn, van wie de een niet waardiger is dan de ander, en niemand de macht heeft anderen aan zich te onderwerpen. Zij zijn toch allen broeders in de Heere, om elkaar onderdanigheid en gehoorzaamheid te bewijzen, en de een de ander onderdanig te zijn; zoals dit ook in de eerste gemeenten het geval was, gelijk men uit de geschriften daarvan zien kan. In de brief, die Cyprianus te Karthago schreef, vinden wij de woorden: Wij zullen allen samen komen, opdat ieder zijn gedachte en mening meedele. En wanneer iemand een ander gevoelen heeft en tegenspreekt, die zullen wij toch niet uit onze vergadering werpen; want niemand is er onder ons, die zich de opperste bisschop zou durven noemen, of de ander tot de aanneming van zijn gevoelens dwingen." Nu ziet gij wel, dat er toen geen bisschop was, die zich heerschappij aanmatigde over een ander, veel minder over koningen en vorsten, zoals thans de paus zich wil aanmatigen. Gij weet, dat Gregorius deze naam verwerpt, wanneer hij zegt: "Dat hij, die die gebruikt en aanneemt, de voorloper van de antichrist is." Hetzelfde zegt ook Ammianus, de diaken, aangaande Johannes, de bisschop van Constantinopel, die deze naam zich hovaardig aanmatigde. Onbekend is het u ook niet, wat het ambt en bediening der andere bisschoppen was, en welke wijze van leven, leer en handelen Paulus hun heeft voorgeschreven, en dat Gregorius ben, die hun bediening niet waarnamen, stomme honden

noemde. U weet ook wel, wat het ambt der priesters is, en welke kracht die naam heeft. Met de naam alleen stellen zich thans de mensen tevreden; het leven en de zuivere leer worden door hen niet geacht.

Daarenboven belijd ik, dat alleen het Woord de mensen de zonden kan vergeven; en dat de mens, zoals Ambrosius zegt, alleen een dienaar is van de vergeving. Daarom, wanneer hij iemand verdoemt, dan geschiedt dit niet door zijn kracht en macht, maar door de kracht van het Woord, dat door hem wordt verkondigd. Dit komt geheel overeen met het gevoelen van Augustinus, dat in zijn besluit staat uitgedrukt, als hij zegt: "Dat het niet geschiedt door de verdiensten van de mensen, dat de zonden vergeven worden, maar door de kracht des Heilige Geestes. Want de Heere had tot Zijn Apostelen gezegd: "Ontvangt de Heilige Geest," en daarbij gevoegd:" wanneer gij iemands zonden vergeeft, dan doet gij dat niet, maar de Heilige Geest, Die gij ontvangen hebt." Cyprianus zegt ook, dat een dienaar niet kan vergeven wat tegen zijn Heere misdaan is." Daarom ken ik ook geen andere biecht, dan die wij aan God behoren te doen, de broederlijke Verzoening, en de openbare belijdenis voor de gemeente door hen, die enige ergernis mochten gegeven hebben, zoals ook de oude leraars gepredikt hebben.

Eindelijk vraag ik alle getrouwe toehoorders, die de geschiedenis der kerk gelezen hebben, of het niet de gewoonte der oude vaders geweest is, om de ketters niet tot de dood te vervolgen? Door de Schrift overwonnen zij hen, en brachten hen, zover als het mogelijk was, door de kracht der waarheid op de rechten weg. En bleven zij hardnekkig bij de door hen aangenomen meningen, dan was de hoogste straf, hen als ballingen weg te zenden, opdat zij de kudde niet zouden besmetten en verderven. Doch thans past men zulke wreedheid toe, dat het schijnt, alsof de mensen niets anders willen, of nergens anders zich op toeleggen, dan om wrede tirannische heerschappij over de anderen uit te oefenen. Dit zeg ik niet, omdat ik mij in mijn belijdenis aan enige ketterij schuldig erken, want allereerst is God mijn Getuige, dat ik niets gezegd heb, waar men enige valse of boze mening in vinden zal. Vervolgens zullen ook alle ware christenen, die dit lezen, het mij nazeggen; en ook gij, mijn heren, als gij slechts enigszins met uw geweten te rade gaat, en naar waarheid, zonder enige verkeerde gevoelens, wilt oordelen, zult dit ook bekennen. God zij de ere."

Toen nu deze vijf getrouwe getuigen des Evangelies, van wie wij boven gesproken hebben, alle onaangenaamheden van de vijanden der waarheid met grote standvastigheid hadden geleden, van die dag af, dat zij in de gevangenis werden geworpen, dat was de eerste mei 1552, bleven zij steeds zeer standvastig in de belijdenis van de Goddelijke Naam, terwijl zij ook elkaar met gebeden versterkten, en vele troostrijke brieven aan elkaar schreven.

Dit deden zij ook aan andere vrienden en broeders, en bovenal aan zekere **Johan Chambon**, een moordenaar, die door de ijverige vermaning van **Petrus Bergier**, over welke beiden wij later afzonderlijk zullen spreken, in de gevangenis gewonnen werd. Dezen hebben zij vooral getroost en raad gegeven, hoe hij zich bij het ondergaan van de straf des doods moest houden en gedragen. Aldus oefenden zij zich in de gevangenis, totdat het jaar verstreken was, tot op de 16de Mei in het jaar 1553. Dat was hun een aangename en gelukkige dag, aangezien zij toen van alle ellende en benauwdheid bevrijd werden, en de kroon der overwinning verwierven, die hun na de heerlijke strijd door God bereid was.

Op deze dag nu, omstreeks negen uur in de morgen, aangezien in het Raadhuis te Rouaan hun doodvonnis was uitgesproken, met bevel hen op de plaats Territorium over te brengen, om daar levend te worden verbrand, werden zij aan een plaats gebracht, waar de misdadigers gewoon zijn hun straftijd af te wachten.

Toen zij nu daar tot een of twee uur des namiddags vertoefden, baden zij intussen de Heere zeer vurig en hartelijk aan, en wel tot grote verwondering der toehoorders. Daarna zongen zij met blijdschap en vreugde psalmen en lofzangen tot eer van de Heere.

Omstreeks twee uur werden zij uitgeleid, gekleed in asgrauwe kleren, en met touwen gebonden, terwijl zij elkaar opwekten tot volharding en standvastigheid in het geloof, en vertroostten met de liefelijke beloften, welke de Almachtige hun beloofd heeft, die om Zijns Naams wil lijden.

Toen zij op de wagen zaten, hieven zij een lied aan, en zongen de 90^e Psalm: *"Heere, ik wil U uit 's harten grond prijzen, &c.* En, ofschoon zij verhinderd werden de psalm tot het einde te zingen, hielden zij nochtans niet op God te loven en te prijzen, en gingen onophoudelijk voort met aan de lieden vele plaatsen uit de Schrift uit te leggen.

Toen zij over de Groenmarkt werden gevoerd, sprak een hunner de gemeente aan, die bij het einde van de brug stonden, welke over de rivier de Arar ligt, en wel met luide stem, zeggende: *"De God des vredes, die de grote herder der schapen, door het bloed des eeuwige Testaments, uit de doden heeft teruggebracht, namelijk onze Heere Jezus Christus, Die volmake u in alle goed werk, opdat gij Zijn wil mag doen."*

Daarna herhaalden zij de artikelen van het geloof, en wel bij beurte, zodat de een het eerste, en de ander terstond het tweede artikel opzegde. Hij die aan het artikel kwam; "Hij is ontvangen van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria," riep dit openlijk met luide stem uit, opdat al het volk zou kunnen horen, dat hun vijanden hen vals en ten onrechte bedrogen hadden, die ouder het volk hadden uitgestrooid, dat zij dit artikel niet geloofden, en, verkeerde gevoelens hadden omtrent de moeder Gods.

De gerechtsdienaren, die hen zeer hinderden, en hen bedreigden, om hen tot zwijgen te brengen, vermaanden zij bij herhaling zeer zachtmoedig, zeggende: "Doet gij nu alzo met ons handelen, en ons verbieden onze God aan te roepen en te prijzen in deze korte tijd, die wij nog leven zullen?"

Toen zij op de bestemde plaats waren aangekomen, klommen zij met grote vreugde op een grote hoop hout, die bij de paal geworpen was. De beide jongsten klommen eerst, de een na de ander op het hout, en werden door de beul van hun klederen beroofd en aan de paal gebonden.

Het laatst krom Martialis Alba op, de oudste van allen, die geruime tijd op het hout knielde en de Heere bad.

Toen de beul de anderen aan de paal had gebonden, krom hij naar Martialis, en wilde hem onder de armen opheffen om bij de anderen te brengen. In de grootste haast vroeg Martialis aan de beambte Tignatius om hem een zaak toe te staan. Toen hij nu vroeg, wat hij wilde of begeerde, zei Martialis: "Sta mij toe, dat ik mijn broeders, voor ik sterf, eens kus."

Als hem dit werd toegestaan, boog hij zich van de brandstapel wat neer, kuste zijn broeders, die daar gebonden stonden, en groette ieder van hen vriendelijk en zei: "*Adieu, mijn broeder.*" De vier anderen deden dit ook jegens elkaar, bogen hun halzen en hoofden tot elkaar, en terwijl de een de ander kuste, zeiden zij tot elkaar: "*Adieu, mijn broeder,*" en namen zo op hartelijke wijze en met broederlijke woorden afscheid van elkaar.

Toen Martialis, voor hij aan de paal gebonden werd, zijn broeders Gode had aanbevolen, drukte hij de scherprechter op het hart, dat hij niet moest vergeten wat hij hem gezegd had. Daarna werd hij ook, evenals de vier anderen, gebonden. Zij waren samen met een ketting, die rondom de paal gebonden was, vastgemaakt.

Toen de beul van de rechters bevel ontvangen had, om hen zo spoedig mogelijk te doden, bond hij aan ieder hunner een touw, terwijl hij de vijf touwen aan een ander dik touw vastmaakte, dat over een schijf liep, opdat hij hen te steviger zou kunnen worgen en doden. Vervolgens bestreek de beul hun gezichten met vet, legde zwavel en stro rondom hen, en zocht door zijn draaiende werktuigen hen te spoediger te doen sterven. Doch de touwen sprongen door de hitte van het vuur in stukken, en toen hoorde men de vijf martelaren enige ogenblikken elkaar vermanen en toeroepen: "*Goede moed, broeders! goede moed!*" Dit waren de laatste woorden, die men van hen in het vuur hoorde.

Aldus hebben deze standvastige martelaren, om de christelijke waarheid, hun leven op vrome wijze overgegeven op de 16^e Mei van het jaar van onze enige Zaligmaker en Heiland 1553.

Pierre Bergier, was een medeondertekenaar van de geloofsbelijdenis van Bernard Seguir

Petrus Bergier

[JAAR 1552]

Petrus Bergier was een koopman, geboren te Bar, een stad aan de Seine gelegen. Hij bevond zich te Lyon in het huis van zijn zwager, wiens zuster zijn vrouw was. Op de 4e Mei, in het jaar 1552, werd hij daar gevangen genomen, drie dagen nadat de vijf studenten in hechtenis waren gezet, van wie wij boven gesproken hebben.

Terwijl hij daar in de gevangenis zat, beleed hij de leer van Christus Jezus, de Zoon van God, zeer zuiver en vroom, niet alleen voor de rechters, voor wie hij gebracht werd, maar voor ieder, die lust had om te luisteren naar de gesprekken over het christelijke geloof.

Een bijzonder groot werk heeft de almachtige God door deze vrome man gedaan jegens een moordenaar, bij wie hij in de kerker gesloten was. Ziehier wat er plaats had.

In deze gevangenis lag een jong mens, **Jan Pieter Chambon (Jean Pierre Chambon)** genaamd, die beschuldigd was, dat hij, reeds gedurende twee of drie jaren, zich met moorden en stelen bezig hield, en van een koopman een stuk stof met geweld zou gestolen hebben. Om die reden lag hij daar reeds tien maanden, aan handen en voeten nauw aaneen gebonden, zodat hij zich niet verroeren kon, en zo onrein en misvormd, dat men hem nauwelijks herkende, en zijn ellende niet te beschrijven was.

Toen nu Petrus Bergier, zoals dit God behaagde, in deze kerker gebracht was, en dus de gelegenheid had hem vaak te bezoeken, begon hij hem te vertroosten en te vermanen, en met allen en vlijt er zich op toe te leggen, om hem voor de Heere Christus te winnen. In één woord, God de Heere beroerde en bewoog het hart van de moordenaar, en bekeerde hem door de dienst van Petrus Bergier tot de kennis van Jezus Christus, Zijn Zoon; zodat hij, die vroeger God en zijn ouders, die hem het leven schonken, de dag en het uur van zijn geboorte vervloekte, en zich aan de gruwelijkste godslastering van de macht zijns Scheppers schuldig maakte, en wel om de onlijdelijke pijn, die hij verduren moest, nu God de Heere zonder ophouden dankte en prees, omdat Hij hem tot de kennis van zijn zonden en de hoop der zaligheid had geroepen.

Dit kan het beste blijken uit zijn eigen woorden, vervat in een brief, die hij, ofschoon hij zwaar geboeid lag, aan de vijf bovengenoemde studenten schreef. De brief luidt aldus:

Allerliefste broeders en waarachtige christenen!

“Allereerst wens ik u allen zaligheid in Christus Jezus. Reeds sedert geruime tijd had ik begeerte aan u te schrijven, doch bezat daartoe de macht niet. Wanneer het Gods wil was, zou ik het nu ook nog wel anders begeren, namelijk om met u te kunnen spreken. Nochtans bid ik u, dat wat ik nu doe, u even aangenaam zij, alsof ik het bij u zijnde deed, om mij zo met u te mogen vertroosten.

Dit moet ik u waarlijk wel te kennen geven, dat ik, van de 4e Augustus aan, toen mij door onze broeder Petrus Bergier uw gevangenneming werd meegedeeld, van die tijd af u noch hem in mijn gebeden, die ik nacht en dag tot God opzend, heb vergeten, maar ik ben altijd, zoals ik schuldig ben, uwer gedachtig geweest. En er is geen smart of ellende, die mij hinderen kan aan u te denken en uw goedgunstigheid, nog meer dan aan mijn eigen broeder, die ook gevangen zit, om mijn slechte daden, die ik gedaan en uitgevoerd heb, waarin hij echter zo onschuldig is als gijlieden bent, die dit nooit hebt bedreven. Dit ongelijk, dat hem

aangedaan wordt, verstrekt mij tot groter hartzeer, dan enig verdriet of de martelingen, die ik in deze boeien lijd. God is hiervan Getuige.

Maar ik wil u danken, allerliefste broeders, voor de uitmuntende en christelijke brief, die gij aan mij geschreven en door onze broeder gezonden hebt, want ik heb waarlijk die belangstelling en dienstvaardigheid niet verdiend. Uit die brief heb ik zulk een troost en blijdschap gesmaakt, dat ik dit met geen woorden kan zeggen. Daarom, aangezien ik uw grote belangstelling en dienstvaardigheid met geen naarstigheid of werkzaamheid kan vergelden, en u met gelijke munt betalen, kan ik niet anders doen, dan God de genadige Vader bidden, dat Hij u alzo met Zijn Geest regere en behoede, dat gij over al de vijanden der waarheid, die ook de onze zijn, standvastige overwinnaars mag worden, zoals gij zeer begeert; of laat ik het beter zeggen, zoals de wil van God, die in alles goed en rechtvaardig is, dit bepaald en bevolen heeft.

Mocht ik in mijn uitdrukkingen en woorden in een opzicht dwalen, dan bid ik u mij daarover te vermanen; want in zaken der hemelse wijsheid ben ik met ulieden niet te vergelijken, aangezien ik van mijn jeugd af geleid ben op de weg des satans, door verblinde mensen, die nog in leven zijn, en altijd afwijken van de rechte weg der zaligheid, die hun nog nooit is aangewezen. Want die bedriegers, welke meer op gemeste varkens dan op priesters gelijken, ontbinden deze kostbare schat niet, maar houden die in de duisternis verborgen, en berokkenen zich de vloek van Christus, daar Hij *het wee* over hen uit roept, omdat zij de sleutel der kennis wegnemen, zelf niet ingaan, en die zouden willen ingaan, laten zij dit niet toe. Vandaar is het, dat het arme volk begin midden noch einde der zaligheid begrijpt.

Ach, was ik bij hen, ik zou de waarheid zelf bewijzen, en hen in geen deel vleien. Doch van deze zaken heb ik nu genoeg gesproken, waarmee gij toch beter bekend bent dan ik, die daarin dwaas en onwetend heten moet.

Het is, dunkt mij, nodig u te schrijven van de bijzondere genade, die God in mij en in mijn broeder gewerkt heeft, voor de rampen, die hem overkomen zijn. Hij is blind, dat is, onwetend van God en Zijn waarheid, in de gevangenis te Rouaan gebracht; maar door de goede ijver van **Petrus Bergier**, onze broeder, en de wonderbare barmhartigheid van God, zal hij, verlicht door de zaligmakende glans der waarheid, de gevangenis verlaten en vrij worden; dat ik hoger schat, dan alsof hij al het goud der wereld had verkregen, waarin ik zeer verblijd en verheugd ben.

Waarlijk, al had Bergier geen andere goede daden in de gevangenis gedaan, dan wat hij aan mijn broeder bewezen heeft, dan ware het genoeg. Doch gelijk hij aan vele anderen een dusdanige heerlijke dienst heeft bewezen, heeft hij dit vooral aan mij gedaan; want hij heeft mij in mijn grote benauwdheid verlicht, verblijd, en vertroost met uw brieven, die zeer troostrijk waren, en ook met de zijne. Hij heeft mij ook boeken geleend die overvloedige vertroosting bevatten, en mij alle diensten bewezen, en beloofd mij in alles behulpzaam te zijn, waar hij slechts kan of mag, wat ook gijlieden zeer beleefd en vriendelijk beloofd hebt, waarvoor ik u hartelijk dank, en God bid u daarvoor overvloedig te belonen.

Doch bij de troost, die ik ondervind, heb ik weer grote droefheid, en wel omdat mijn broeder, die bij Bergier placht te zitten, nu van hem gescheiden en afgesloten is, zodat de een de ander niet meer kan zien. Mijn broeder is daarom ook zeer bedroefd, zoals hij mij dit in zijn brieven heeft te kennen gegeven, waarin hij ook betuigt, dat hij uwer altijd in zijn gebeden gedachtig is.

Broeders, ik kan ook volstrekt niet verzwijgen de weldaden, die God mij in deze kerker heeft bewezen, en welke zware martelingen ik naar het lichaam en naar de ziel geleden heb, voor ik de wil van God kende, mij onderwerpen kon en gewillig en gehoorzaam was.

De eerste twee maanden, die ik deze duistere en onreine gevangenis doorbracht, was ik dusdanig met ijzeren banden en kettingen gebonden, dat ik mij dag noch nacht verroeren of bewegen kon, en mijn natuurlijke behoefte op dezelfde plaats moest doen, waar ik lag. Onder

zulke ellende en stank vervloekte ik allen, die mij aldus behandelden, ja ook vader en moeder, aan wie ik het leven te danken heb. Toen ik dus riep, verhoorde God mij niet, maar, Hij vermeerderde gedurig mijn ellende en pijn.

Er kwam nog een ander kwaad bij, dat alle ellende en smart overtrof namelijk, dat ik zo vol ongedierte zat, dat ik die met mijn vingers bij dozijnen van mijn lichaam en klederen kon grijpen. Waarlijk, dit grote verdriet had ik wel verdiend, al had ik ook in mijn leven geen ander kwaad gedaan dan God en mijn ouders zo lasterlijk te vervloeken. Want dit was toch geen goed geneesmiddel daartegen, om alzo de een duivel door de ander te verdrijven, of een brandende oven met olie te willen blussen.

Doch de Heere heeft onder deze ellende zich over mij ontfermd, en vermaand en geleerd, dat men zich zo niet moet gedragen. Want toen ik zag, dat mijn smart door zulke lasterlijke woorden dagelijks werd vermeerderd, heb ik niet langer geschreeuwd en geweend, en mij gedragen zoals het een christen betaamt, wat mij een bijzondere grote verlichting heeft aangebracht, zodat ik over mij zelf en mijn leven, dat ik in alle boosheid en goddeloosheid had doorgebracht, begon na te denken, en vooral over mijn zonden te peinzen, welke herinnering mij boven alle martelingen pijnlijk was.

Zo bekeerde ik mij tot mijn God, klaagde over mijn ellende, vroeg vergeving van mijn zonden, en bad, dat Hij Zich enigmater over mij wilde ontfermen. En de Heere heeft in deze mijn bekering en gebeden mij aangezien en verhoord, zodat ik later geen geringe vertroosting in mijn ziel, en verlichting van mijn pijnen gevoeld heb, en tevens een grote mate van geduld ontvangen heb, die mij niet heeft begeven.

Daarenboven ben ik op dezelfde dag van de boeien, waarin ik zo gekneld was, verlost; al het ongedierte, dat mij overdekte, is vergaan, zodat ik sinds zeven maanden er niet de minste hinder van ondervonden heb. Ik gevoel weinig of geen koude, ofschoon ik geen bed noch dekens heb dan alleen mijn mantel.

Ja, wat ook mijn dagelijkse kost aangaat, heeft de Heere mij niet vergeten; want vroeger gaven zij mij zulk brood, dat de honden, zoals zelfs de dienaren zeiden, en de paarden niet mochten eten. Nu wordt mij door Gods goedheid elke dag tarwebrood gegeven, en twee malen meer toespijs dan ik gewoon was te ontvangen. Daarbij kwamen nog enige aalmoezen, die de Heere mij door Zijn genade toebeschikt, zodat ik in dit opzicht genoeg voedsel en onderhoud geniet.

Doch mijn brief zou veel te lang worden, indien ik u al de troost en alle weldaden zou meedelen, die God mij heeft bewezen, die ik niet heb verdiend, doch wel veel meer zwaardere martelingen dan ik zou kunnen verdragen. Daarom dank ik Hem zeer, zo voor Zijn grote weldaden alsook omdat Hij mij zo vaderlijk met grote zachtmoedigheid heeft gekastijd in deze ellendige wereld, opdat ik in de toekomst niet veroordeeld worde. Al is ook mijn straf moeilijk en zwaar, zo hebben nochtans mijn zonden veel grotere en zwaardere straf verdiend. Daarom verwerp ik deze straf en roede van de genadige Vader niet als iets vreemds, maar neem die met groot geduld en een gerust hart aan, en verwonder mij over de grote barmhartigheid van God, Die mij zo zacht behandelt; en daarom ben ik van ganser hart bereid alles te lijden, wat Hij mij wil opleggen.

Ik bid ulieden ook zeer, om mij te schrijven, hoe ik mij in de dood zal hebben te gedragen, wanneer ik word veroordeeld, opdat ik tegen die dag bereid mag zijn, en spreken, wat tot eer van God en mijn zaligheid dient. Ik zal dit met grote dankbaarheid van u aannemen.

Daarenboven beveel ik mij in uw gebeden, zoals ik door gemeenschappelijke liefde en goedheid wederkerig u in de mijne gedachtig ben. Mocht ik ook zwaar hebben gezondigd, zoals ik waarlijk heb gedaan, dat is vroeger geschied, voor de Heere mij Zijn kennis geopenbaard heeft, en de slechte daad, waarom ik nu in de gevangenis zit, heeft voor drie jaren en enige maanden plaats gehad. Zo gij enige boeken hebt, zou ik gaarne zien, dat gij mij

daarmee zoudt willen vertroosten; wanneer ik die gelezen heb, zal ik die aan onze broeder Bergier teruggeven. Gode zij dank, dat ik op dit ogenblik niets anders nodig heb.

De Vader van alle barmhartigheid en de God van alle geduld en vertroosting vertrooste u, verlene u een vast geduld in deze uw gevangenschap, en sterke u door de kracht Zijns Geestes, opdat gij mag dragen en lijden wat Hij u oplegt, door Jezus Christus zijn Zoon, onze Heere en enige Zaligmaker, Wien de eer, heerlijkheid en het rijk zij in eeuwigheid. Amen."

"Mocht mijn brief moeilijk te lezen zijn verontschuldigt mij, want ik had anders geen licht dan door een klein gat, waardoor men nauwelijks de hand steken kon, en ik kon ook de pen, die bovendien slecht was, niet vermaken. Ik heb dit alles met grote moeite, vrees en bezwaar geschreven. Want om mij het schrijven te beletten, hebben zij het mij verboden, papier en inkt afgenomen; en, wat ik nu heb gebruikt, heb ik met grote moeite gekregen, waarvan niemand weet dan alleen een knecht.

Uw broeder en vriend Jan Pieter Chambon, gevangene om zijn misdaden, maar gij om de getuigenis der waarheid."

De vijf studenten antwoordden deze gevangen Chambon op zeer troostelijke wijze, en schreven vele vriendelijke brieven aan hem, die wij, om het verhaal te bekorten, niet opnemen.

Toen **Bergier** deze en zijn broeder, in zijn gevangenschap, voor de Heere Christus gewonnen had, schreef hij ook uit zijn gevangenis vele brieven aan zijn vrouw, die te Genève woonde, waarin hij haar vermaande hoe zich een christelijke weduwe behoort te gedragen.

Toen hij daarna het doodsvonniss had ontvangen, werd hij uit de gevangenis gehaald, en verliet die met zulk een vrolijk en verblijd gelaat, als nooit tevoren bij hem was opgemerkt, zodat vele mensen, die dat zagen, zeer verwonderd waren. Voor hij op de wagen klom, verzocht hij de rechter vriendelijk hem een zaak te willen toestaan en veroorloven. Toen de rechter hem dat weigerde, zei Petrus: "Gij zult mij immers toestaan, heer, dat ik mijn *Onze Vader en het Geloof* zal mogen opzeggen?"

De rechter hernam: "Doe dit, als gij wilt, doch onderweg."

"Ik dank u, heer," zei Petrus, en zal God de Heere voor u bidden."

Toen zeiden de dienaren, die daar stonden, al lachende: "Ja, waarlijk, hij heeft uw gebeden zeer nodig!"

Als hij nu op de wagen zat, bad hij ieder om vergeving, en vergaf ook aan ieder. En de gehele weg over groette hij iedereen vriendelijk en met een vrolijk gelaat, en verzocht voor hem tot de almachtige God te bidden.

Onder het volk bevond zich een oude Italiaanse priester, die hem toeriep: "Heden zal uw woning in de hel zijn!"

Petrus zei: "De Heere mag het u vergeven!"

Toen hij aan de plaats, Territorium genaamd, gebracht was, waar hij veel volk bij elkaar zag, riep hij met luide stem: "Ach welk een grote en overvloedige oogst! Heere, zend toch goede arbeiders uit!"

Als hij op de brandstapel was geklommen, en de reden van zijn dood en de belijdenis zijns geloofs verklaard had, verheugde hij zich en sprong op in de geest, en riep met een vrolijk hart: "Hoe zoet, o Heere, en hoe liefelijk is uw naam!"

Toen de beul hem had vastgebonden, en evenals de andere martelaren naar boven trok, beval Petrus zich geheel aan God, en zei: "*Heere, aan u beveel ik mijn ziel,*" welke woorden hij dikwerf herhaalde.

Eindelijk, met een opgericht hoofd en zijn ogen hemelwaarts geheven, riep hij luide: *"Ik zie heden de hemel geopend!"*

Toen sommige mensen niet begrepen, dat hij dit met het oog van het geloof bedoelde, zagen zij op naar de hemel.

Spoedig daarop gaf deze vrome martelaar met een liefelijke dood zijn geest aan de Heere over.